

ΜΜΕ και Υπηρεσίες Πληροφοριών

Τα ΜΜΕ ως η κύρια πηγή συλλογής πληροφοριών

Ο αριθμός δεκατρία αποδείχτηκε άτυχος για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο George Bush Jr. το γνωρίζει καλύτερα από τον καθένα. Δεκατρείς ήταν οι αμερικανικές Υπηρεσίες Πληροφοριών. Απέτυχαν ωστόσο να αποτρέψουν την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Από τότε έγιναν δεκαπέντε. Κάθε πρωί, κάθε βδομάδα και κάθε μήνα, ο George Tenet, διευθυντής της CIA και γενικός προϊστάμενος των Υπηρεσιών Πληροφοριών¹ των ΗΠΑ, αποστέλλει στον Πρόεδρο Bush το ημερήσιο, εβδομαδιαίο και μηνιαίο Δελτίο Πληροφοριών. Ό,τι υπάρχει εκεί είναι αρκετό για να βοηθήσει ακόμη και ένα χαμηλής νοημοσύνης Πρόεδρο να λάβει τις σωστές αποφάσεις. Για τη χάραξη της Εξωτερικής Πολιτικής των ΗΠΑ και όλων των προοδευμένων κρατών οι Υπηρεσίες Πληροφοριών είναι απαραίτητες². Κι αυτές, κατά ένα μεγάλο μέρος, στηρίζονται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

Ο James Bond, οι μυστικοί πράκτορες και οι κατάσκοποι δεν είναι οι μόνοι που εργάζονται για να εξασφαλίσουν στοιχεία για την πολιτική και οικονομική κατάσταση και τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς ξένων χωρών. Υπολογίζεται ότι έως και το ενενήντα τοις εκατό των πληροφοριών που είναι απαραίτητες για το έργο των Υπηρεσιών Πληροφοριών (στο εξής ΥΠ) είναι διαθέσιμο από πηγές προσιτές σε όλους³ (Open Source Information – OSI), όπως είναι εξ ορισμού τα ΜΜΕ. Το τελικό προϊόν, μετά τη συλλογή, την αξιολόγηση και την ανάλυση των πληροφοριών από τις πηγές αυτές, ονομάζεται OSINT (Open Source Intelligence). Ακόμη και στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, παρά τη λογοκρισία, το ένα πέμπτο των πληροφοριών που συνέλεξαν οι ΗΠΑ για τη Σοβιετική Ένωση προερχόταν από “ανοιχτές πηγές”⁴,

¹ Βλ. Jeffrey T. Richelson, *The U.S. Intelligence Community*, 4η έκδοση, 1999. Για τη ριζική αναδιοργάνωση που έλαβε χώρα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, βλ. την επίσημη ιστοσελίδα τους, www.intelligence.gov.

² Βλ. Nicolas K. Laos, *Intelligence and the Pursuit of Security Goals*, έκδοση ΕΛΙΑΜΕΠ. Michael Warner, *Wanted: A Definition of “Intelligence”*, στη μη απόρρητη έκδοση του περιοδικού της CIA, *Studies in Intelligence*, Vol. 46, No. 3, 2002.

³ Εκτίμηση του αμερικανικού Ομοσπονδιακού Γραφείου Ερευνών (FBI). Βλ. Jeffrey T. Richelson, *Sword and Shield: Soviet Intelligence and Security Apparatus*, 1986.

⁴ Βλ. *NATO Open Source Intelligence Handbook*, Νοέμβριος 2001. Για σχεδόν εξαντλητική απαρίθμηση των ανοιχτών πηγών και βιβλιογραφία, βλ. τα πρακτικά από το 5^ο Διεθνές Συμπό-

όπως ο Τύπος, ακαδημαϊκές, περιοδικές και εξειδικευμένες εκδόσεις, χάρτες και τηλεφωνικοί κατάλογοι.

Αναγνωρίζοντας την αξία της OSINT, Ηνωμένες Πολιτείες και Βρετανία έχουν δημιουργήσει ένα τεράστιο οικοδόμημα παρακολούθησης των ΜΜΕ και των λοιπών ανοιχτών πηγών, με σταθμούς παρακολούθησης σε όλο τον κόσμο. Το αποτελούν βασικά δύο κρατικές υπηρεσίες, η αμερικανική FBIS⁵, που υπάγεται στη CIA, και η βρετανική BBC Monitoring Service⁶. Ιδιώτες, πανεπιστήμια και άλλοι οργανισμοί μπορούν να γίνουν συνδρομητές, αποκτούν όμως πρόσβαση μόνο σε ένα μικρό μέρος από το σύνολο των πληροφοριών που συλλέγονται⁷. “Λειτουργούμε 24 ώρες το 24ωρο και παρακολουθούμε περισσότερες από 2,000 πηγές από το Ραδιόφωνο, την Τηλεόραση, τον Τύπο, το Διαδίκτυο και τα Πρακτορεία Ειδήσεων, μεταφράζοντας από 100 γλώσσες”, αναφέρει στην ιστοσελίδα της η BBC Monitoring Service. Και η FBIS “προσφέρει μια εκτεταμένη και σε βάθος συλλογή μεταφράσεων και μεταγραφών από ανοιχτές πηγές που παρακολουθούνται παγκοσμίως, για διάφορα θέματα, όπως στρατιωτικές εξελίξεις, πολιτική, περιβάλλον, κοινωνικά ζητήματα, οικονομικά, επιστήμη και τεχνολογία.”⁸

Η Foreign Broadcast Monitoring Service άρχισε να λειτουργεί στις ΗΠΑ στις 26 Φεβρουαρίου 1941, για να παρακολουθεί και να μεταφράζει ραδιοφωνικές εκπομπές της Ιαπωνίας. Το 1942 μετονομάστηκε σε Foreign Broadcast Intelligence Service και ως Foreign Broadcast Information Service υπάρχει από το 1967. Στην Κύπρο ο σταθμός αρχικά λειτουργούσε στον Καραβά, ήδη από το 1950. Η λειτουργία του διακόπηκε κατά την τουρκική εισβολή και το 1975 το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε αίτημα της αμερικανικής πρεσβείας στη Λευκωσία για επαναλειτουργία του στις ελεύθερες περιοχές. Το 1985 οι Αμερικανοί ζήτησαν να μεταστεγάσουν εκ νέου το σταθμό σε ιδιόκτητο κτίριο, στην περιοχή Αρχαγγέλου, όπου και λειτουργεί ως σήμερα⁹. Με τις ραδιοφωνικές, τηλεοπτικές και δορυφορικές του κεραίες οι μεταφραστές που εργάζονται στο σταθμό παρακολουθούν δελτία ειδήσεων και

σιο για την Παγκόσμια Ασφάλεια και Ανταγωνιστικότητα, που διοργάνωσε η Open Source Solutions, Inc. στην Ουάσινγκτον, το Σεπτέμβριο του 1996. Για την αξιοποίηση του Διαδικτύου, βλ. Michael Wilson, *Considering the Net as an Intelligence Tool*, Decision Support Systems, Inc., 1996.

⁵ Foreign Broadcast Information Service (<https://imos.rccb.osis.gov>).

⁶ www.monitor.bbc.co.uk.

⁷ Για συνδρομές στην FBIS, βλ. World News Connection, National Technical Information Service, που υπάγεται στο υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ (<http://wnc.fedworld.gov>).

⁸ Βλ. υποσημ. 5.

⁹ Βλ. δήλωση του κυβερνητικού εκπροσώπου, 11-3-87. Για την ίδρυση και τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της FBIS, βλ. Stephen C. Mercado, *FBIS Against the Axis, 1941-1945*, Studies in Intelligence, Fall-Winter 2001, No. 11.

άλλες εκπομπές των ΜΜΕ της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου, μη εξαιρουμένης της χώρας φιλοξενίας¹⁰. Διαβάζουν επίσης εφημερίδες, περιοδικά και άλλες εκδόσεις, σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, για να εντοπίσουν πληροφορίες που είναι χρήσιμες για την αμερικανική ή τη βρετανική κυβέρνηση ή είναι γενικότερου ενδιαφέροντος για τους συνδρομητές της υπηρεσίας.

Εκτός από τις μεταφράσεις, τις μεταγραφές και τις περιλήψεις των εντύπων και των εκπομπών που παρακολουθεί η FBIS, οι αναλύσεις σημαντικών γεγονότων και ζητημάτων, αποκλειστικά με βάση πληροφορίες από ανοιχτές πηγές, ήταν ανέκαθεν μέρος της αποστολής της και η σημασία τους αναγνωρίστηκε εξ αρχής. Η πρώτη ανάλυση της Υπηρεσίας, στις 6 Δεκεμβρίου 1941, προειδοποιούσε για την επιθετική ρητορική των ιαπωνικών ΜΜΕ κατά των ΗΠΑ και σημείωνε ότι “Η ιαπωνική Ραδιοφωνία εντείνει ακόμα περισσότερο την προκλητική και εχθρική της στάση. Σε αντίθεση με τη συμπεριφορά του σε προηγούμενες περιόδους έντασης στον Ειρηνικό, το Ραδιόφωνο του Τόκιο δεν απευθύνει εκκλήσεις για ειρήνη. Οι επικρίσεις σε βάρος των Ηνωμένων Πολιτειών είναι δριμύεις και αυξημένες.” Την επόμενη ημέρα, οι Ιάπωνες επιτέθηκαν στο Pearl Harbor¹¹.

Παλαιότερα, η δουλειά των μεταφραστών και αναλυτών στους σταθμούς της FBIS ήταν ευκολότερη. Σήμερα, με τη ραγδαία ανάπτυξη των ΜΜΕ, ο αριθμός των εντύπων και των εκπομπών και ο όγκος των πληροφοριών είναι τεράστιος. Μόνο στις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, μετά τη διάλυσή της ιδρύθηκαν 1,700 εφημερίδες σε τρία χρόνια¹². Η Διεύθυνση Επιστήμης και Τεχνολογίας της CIA επένδυσε εκατομμύρια δολάρια για την ανάπτυξη ειδικού λογισμικού, με στόχο να μειώσει τις δαπάνες, να αυξήσει την παραγωγικότητα και να κάνει τη ζωή των υπαλλήλων της FBIS ευκολότερη. Σε συνεργασία με την Υπηρεσία Έρευνας και Ανάπτυξης του αμερικανικού υπουργείου Άμυνας (DARPA)¹³ και την εταιρεία BBN Technologies¹⁴, η CIA ανέπτυξε το σύστημα OASIS (Open Audio Source Information System), που μπορεί να μετατρέπει ομιλία σε γραπτό κείμενο, σε πραγματικό χρόνο. Στο

¹⁰ Η πρεσβεία των ΗΠΑ στη Λευκωσία υποστηρίζει ότι η FBIS στον Αρχάγγελο “παρακολουθεί ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές της Ελλάδας, της Τουρκίας, του Λιβάνου και της Αιγύπτου.” Σύμφωνα με στοιχεία του Φεβρουαρίου 1995, η FBIS διατηρεί δεκατέσσερις σταθμούς ανά τον κόσμο, περιλαμβανομένης της Λευκωσίας, και δύο στο έδαφος των ΗΠΑ. Βλ. Jeffrey T. Richelson, *The Wizards of Langley: inside the CIA's Directorate of Science and Technology*, Westview Press, 2001.

¹¹ Βλ. Mercado, ό.π.

¹² William O. Studeman, *Teaching the Giant to Dance: Contradictions and Opportunities in Open Source Information within the Intelligence Community*, American Intelligence Journal, Spring/Summer 1993.

¹³ Defense Advanced Research Projects Agency (www.darpa.mil).

¹⁴ www.bbn.com.

παρελθόν, δεκάδες μεταφραστές παρακολουθούσαν χιλιάδες δελτία ειδήσεων από την Τηλεόραση και το Ραδιόφωνο, πολλές φορές άσκοπα, καθώς δεν γνώριζαν εκ των προτέρων εάν επρόκειτο να μεταδοθεί κάτι σημαντικό. Το OASIS, αφού “εκπαιδευτεί” για να αναγνωρίζει τη φωνή και τον τρόπο ομιλίας κάθε εκφωνητή και εκφωνήτριας, μπορεί αυτόματα να καταγράφει τις ειδήσεις σε κείμενο ηλεκτρονικής μορφής, δέκα φορές γρηγορότερα από τον καλύτερο μεταφραστή.

Χρησιμοποιώντας ένα άλλο πρόγραμμα, το FLUENT, οι αναλυτές της FBIS ερευνούν τα απομαγνητοφωνημένα κείμενα και άλλα έντυπα σε ηλεκτρονική μορφή, για να εντοπίσουν εκείνα που ενδιαφέρουν. Το FLUENT επιτρέπει στο χρήστη να εισάγει λέξεις-κλειδιά στα αγγλικά και εντοπίζει κείμενα σε οποιαδήποτε γλώσσα, εφόσον περιέχουν τη λέξη που δόθηκε ή συνώνυμά της. Στη συνέχεια, μεταφράζει το κείμενο στα αγγλικά και, αν κριθεί σκόπιμο, ακολουθεί ακριβέστερη μετάφραση από ανθρώπους¹⁵. Άλλο ένα πρόγραμμα μπορεί σε μια παράγραφο να αποδώσει το νόημα ενός εκτενούς κειμένου¹⁶, προσφέροντας στον αναλυτή πολύτιμες περιλήψεις χιλιάδων εγγράφων.

Το OASIS, το FLUENT¹⁷ και άλλα συναφή προγράμματα εντάσσονται στο ευρύτερο σύστημα OnTAP¹⁸ (Online Text and Audio Processing), που καταχωρίζει και αρχειοθετεί αυτόματα το πλήθος των πληροφοριών που συλλέγουν οι σταθμοί της FBIS ανά τον κόσμο. Αποτελεί μια τεράστια βάση δεδομένων από ανοιχτές πηγές, σε ηχητική και γραπτή μορφή, σε διάφορες γλώσσες, διαθέσιμη στους αναλυτές της CIA και σε ορισμένα κυβερνητικά τμήματα των ΗΠΑ μέσω του Διαδικτύου. Το 2001 η FBIS στον Αρχάγγελο

¹⁵ Η ηλεκτρονική έκδοση πολλών εφημερίδων και άλλων εντύπων στο Διαδίκτυο διευκολύνει τον εντοπισμό σημαντικών ειδήσεων. Για κείμενα ιδιαίτερης σημασίας, η μετάφραση γίνεται λέξη προς λέξη. Βλ. για παράδειγμα *Η Καθημερινή*, Η ΕΥΠ αλλάζει ριζικά με στόχο τη διαφάνεια, 21-9-02, και τη μετάφραση της *FBIS*, EIP to Go Through Radical Changes Aimed at Transparency, FBIS-WEU-2002-0921.

¹⁶ Τεχνολογία γνωστή ως gisting.

¹⁷ Για το OASIS και το FLUENT, βλ. *Reuters*, CIA using “data mining” technology to find nuggets, 2-3-01. Λεπτομέρειες για τη λειτουργία αυτών και παρόμοιων προγραμμάτων παρουσίασαν οι ίδιοι οι κατασκευαστές το Φεβρουάριο, Μάρτιο και Οκτώβριο του 2000 (TIDES Kickoff Meeting, Santa Monica, CA, TDT Workshop, Vienna, Virginia και TIDES PI Meeting, Chicago, IL, αντίστοιχα), τον Ιούλιο του 2001 (TIDES PI Meeting, Philadelphia, PA) και τον Ιούλιο και Αύγουστο του 2002 (DARPA Tech 2002 Symposium, Anaheim, Ca).

¹⁸ Το OnTAP υπάγεται στο πρόγραμμα TIDES (Translingual Information Detection, Extraction and Summarization). “Το TIDES είναι ένα βήμα μπροστά προς τη μεγάλη πρόκληση της Υπηρεσίας να κατασκευάσει ηλεκτρονικούς υπολογιστές ικανούς να ακούν, να διαβάζουν και να κατανοούν την ανθρώπινη γλώσσα σε όλες τις μορφές.” Βλ. υποσημ. 13. Στο TIDES συμμετέχουν δεκάδες αμερικανικές εταιρείες και πανεπιστήμια, ο προϋπολογισμός του φτάνει έως το 2007, αλλά το συνολικό κόστος του, εκατοντάδων εκατομμυρίων δολαρίων, δεν έχει ακόμη υπολογιστεί. Βλ. DARPA, *Fiscal Year 2003 Budget Estimates (unclassified)*, February 2002.

εξοπλίστηκε σε δοκιμαστική βάση με ηλεκτρονικούς υπολογιστές OASIS για την αραβική γλώσσα¹⁹. Πιλοτικά προγράμματα OASIS για την αγγλική και την ισπανική αναπτύχθηκαν στους σταθμούς της FBIS στην Ταϊλάνδη και τον Παναμά αντίστοιχα. Όταν τελειοποιηθεί, το σύστημα θα αυξήσει δραματικά το εύρος της παρακολούθησης των ΜΜΕ σε όλες τις γλώσσες. Επιπλέον, ιδιωτικές εταιρείες, κυρίως αμερικανικές, επιδιώκουν να εισέλθουν στην αγορά συλλογής, επεξεργασίας και πώλησης πληροφοριών από ανοιχτές πηγές, όπως διαμορφώθηκε μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου²⁰.

Η Κύπρος και η πολιτική του ανοικτού βιβλίου – Η περίπτωση της Βρετανίας

Στις 26 Φεβρουαρίου 1997 το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου μετέδωσε ότι η κυπριακή κυβέρνηση κατέβαλε την πρώτη δόση για αγορά των ρωσικών πυραύλων S-300²¹ και στις 11 Σεπτεμβρίου 1998 αποκάλυψε πως η Εθνική Φρουρά σχεδίαζε να εγκαταστήσει στο νησί πυραυλικό σύστημα μικρής ακτίνας δράσης, ιταλικής ή ρωσικής προέλευσης, για να ολοκληρώσει την ανάπτυξη του αντιαεροπορικού συστήματος ΟΘΕΛΜΟΣ έως το τέλος Οκτωβρίου²². Οι ειδήσεις προφανώς ενδιέφεραν την αμερικανική κυβέρνηση και μεταφράστηκαν αμέσως στα αγγλικά από το σταθμό στον Αρχάγγελο²³. Η παραγωγικότητα και η χρησιμότητα των σταθμών FBIS και BBC Monitoring Service, και γενικότερα της OSINT οποιουδήποτε κράτους²⁴, αυξάνονται κατακόρυφα σε χώρες, όπως η Κύπρος, όπου δεν υπάρχει συναίνεση μεταξύ των ΜΜΕ για το τι μπορεί να δημοσιοποιηθεί και τι όχι, ιδίως όταν πρόκειται για θέματα που άπτονται της εθνικής ασφάλειας²⁵. Είναι ενδεικτικό, άνκαι όχι ειλικρινές, το σχόλιο Βρετανών αξιωματούχων σε κατ' ιδίαν συνο-

¹⁹ Δελτίο Ειδήσεων Τηλεόρασης PIK, 7-5-01. Βλ. επίσης εφημερίδα *Ο Φιλελεύθερος*, 9/10-5-01.

²⁰ Βλ. Robert David Steele, *The New Craft of Intelligence, Making the Most of Open Private Sector Knowledge*, Time Magazine, 11-3-02.

²¹ First Installment Paid for Russian Missiles, FBIS-WEU-97-038.

²² Cyprus To Buy Russian Missiles If Italy Refuses Aspide, FBIS-WEU-98-254.

²³ Υπάρχουν εκατοντάδες παρόμοια παραδείγματα. Η FBIS αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στις Ειδήσεις του PIK, γιατί θεωρεί ότι εκφράζουν σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις της κυβέρνησης. Το χαρακτηρίζει μάλιστα “Government Affiliated”.

²⁴ Όλα τα κράτη διενεργούν OSINT, ακόμη και όταν περιορίζεται στην παρακολούθηση του ξένου τύπου από τις πρεσβείες.

²⁵ Για το φαινόμενο βλ. ενδεικτικά τα παραδείγματα που αναφέρει ο Άριστος Αριστοτέλους, *Ο Φιλελεύθερος*, 27-7-03.

μιλίες με Κύπριους δημοσιογράφους, όταν βρίσκονται στην επικαιρότητα υποθέσεις κατασκοπείας των Βρετανικών Βάσεων εις βάρος της Κύπρου: “Δεν υπάρχει λόγος να σας κατασκοπεύουμε. Ό,τι θέλουμε να μάθουμε για σας, το διαβάζουμε στις εφημερίδες.”

Είναι γεγονός ότι στην Κύπρο η προβληματική της δημοσιοποίησης από τα ΜΜΕ πληροφοριών που σχετίζονται με την εθνική ασφάλεια δεν έχει καν τεθεί προς σοβαρή συζήτηση. Ο Κώδικας Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας αναφέρεται μόνο παρεμπιπτόντως και ασαφώς στη “δημόσια ασφάλεια”. Οι συντάκτες του απέφυγαν να ρυθμίσουν ουσιώδη ζητήματα δημοσιογραφικής πρακτικής και δεοντολογίας, επικαλούμενοι τη λεγόμενη αυτορρύθμιση, που προϋποθέτει ωστόσο ΜΜΕ με παράδοση και πολιτειακούς θεσμούς που λειτουργούν. Αντίθετα, στη Βρετανία το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε ήδη από τις αρχές του 20^{ού} αιώνα. Το 1912 το Ναυαρχείο και το υπουργείο Πολέμου άρχισαν να συνεργάζονται στενά με εκπροσώπους του Τύπου, με στόχο τη μη δημοσιοποίηση πληροφοριών που ήταν δυνατό να φανούν χρήσιμες σε ένα πιθανό εχθρό.

Ύστερα από πολλές αλλαγές και προσαρμογές, σήμερα λειτουργεί στη Βρετανία η Συμβουλευτική Επιτροπή Άμυνας, Τύπου και Προγραμμάτων (Defence, Press and Broadcasting Advisory Committee – DPBAC), που εφαρμόζει σε εθελοντική βάση το σύστημα DA-Notice²⁶. Την αποτελούν ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι και αρχισυντάκτες σε εφημερίδες, περιοδικά, πρακτορεία ειδήσεων και ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς²⁷. Αποστολή τους είναι να εκδίδουν συστάσεις προς τα ΜΜΕ, στη βάση φιλοσοφίας που θεωρούν εναρμονισμένη με τις αρχές της ελευθεροτυπίας και της ανεξαρτησίας του Τύπου: “Η δημόσια συζήτηση για την αμυντική και αντιτρομοκρατική πολιτική του Ηνωμένου Βασιλείου, αλλά και για τη γενικότερη στρατηγική της χώρας, δεν αποτελεί απειλή για την εθνική ασφάλεια και χαιρετίζεται από την Κυβέρνηση. Ωστόσο, είναι σημαντικό η συζήτηση αυτή να μην αποκαλύπτει λεπτομέρειες που θα μπορούσαν να βλάψουν την εθνική ασφάλεια. Το σύστημα DA-Notice είναι ένα μέσο για παροχή συμβουλών και καθοδήγησης στα ΜΜΕ, σε σχέση με πληροφορίες που αφορούν στην άμυνα και στην πάταξη της τρομοκρατίας, η δημοσιοποίηση των οποίων θα έπληττε την εθνική ασφάλεια. Το σύστημα είναι εθελοντικό, δεν είναι νομικά δεσμευτικό

²⁶ Defence Advisory Notice. Για το ιστορικό, την εξέλιξη και τη λειτουργία της DPBAC, βλ. την επίσημη ιστοσελίδα της, www.dnotice.org.uk. Εκτενέστερα βλ. Stephen Blackwell, *A spirit of mutual antagonism? Military – Media Relations and the Defence establishment in Britain*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2003.

²⁷ Συμμετέχουν πέντε εκπρόσωποι της κυβέρνησης (Υπουργικό Συμβούλιο και υπουργεία Εξωτερικών, Άμυνας και Εσωτερικών) και δεκατρείς από τα ΜΜΕ (Jane’s Information Group, ITV, Illustrated London News Group, The Times, Sky News, Daily Mail, Bristol Evening Post & Press Ltd, Press Association, Scotland on Sunday, Independent Television News Ltd, The Sun, BBC, Shropshire Star).

και η τελική ευθύνη για την απόφαση της δημοσιοποίησης ανήκει αποκλειστικά στον αρχισυντάκτη ή τον εκδότη.”²⁸

Η θεωρία βέβαια διαφέρει από την πράξη. Μπορεί το σύστημα να είναι εθελοντικό²⁹, όμως ως δικλείδα ασφαλείας λειτουργεί επιπλέον στη Βρετανία μια απόρρητη επιτροπή, με στόχο το “χειρισμό” – δηλαδή ουσιαστικά τον εκφοβισμό, τη φίμωση και τη δίωξη – των δημοσιογράφων που ερευνούν θέματα κατασκοπείας, τα οποία μπορεί να εκθέσουν τη βρετανική κυβέρνηση³⁰. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του David Shayler, πρώην πράκτορα της MI5³¹. Οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες τον κυνήγησαν εντός και εκτός της χώρας, και μαζί του όσους δημοσιογράφους και εκδότες θέλησαν να δημοσιεύσουν τις πληροφορίες και καταγγελίες του για διαφθορά στη Secret Intelligence Service (περισσότερο γνωστή ως MI6), την υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για κατασκοπεία και μυστικές επιχειρήσεις στο εξωτερικό.

Τελικά, τον Οκτώβριο του 2002 η υπόθεση έφτασε στο δικαστήριο, όπου ο Shayler αποκάλυψε ότι το 1996 η MI6 είχε αναθέσει σε στελέχη της Αλ Κάιντα στη Λιβύη να δολοφονήσουν τον ηγέτη της χώρας Μουαμάρ Γκαντάφι, έναντι εκατό χιλιάδων δολαρίων. Ο δικαστής ενέδωσε στις πιέσεις των υπουργών Εσωτερικών και Εξωτερικών και απαγόρευσε στους δημοσιογράφους που κάλυπταν τη δίκη να γράψουν οτιδήποτε είχε σχέση με την υπόθεση δολοφονίας του Γκαντάφι. Το δικαστικό διάταγμα προκάλεσε την αντίδραση της DPBAC και τελικά η βρετανική εφημερίδα *The Guardian* το

²⁸ Βλ. υποσημ. 26.

²⁹ Βλ. όμως και την αντίθετη άποψη, που χαρακτηρίζει το σύστημα DA-Notice “γραφειοκρατική ζούγκλα, όπου οι δημοσιογράφοι κινούνται θέτοντας σε κίνδυνο τους ίδιους και τις πηγές τους”. Cal McCrystal, *The sub-secret underworld of the D-Notice business*, *British Journalism Review*, Vol. 10, No. 2, 1999.

³⁰ Η επιτροπή συνεδριάζει ad hoc, με αντιπροσώπους από τις μυστικές υπηρεσίες MI5 και MI6 και τα υπουργεία Εσωτερικών, Εξωτερικών και Άμυνας. Βλ. *The Sunday Times*, 21-5-00. Ωστόσο η αποτελεσματικότητά της είναι αμφίβολη σε σχέση με μεγάλους ειδησεογραφικούς οργανισμούς. Βλ. για παράδειγμα *The Sunday Times*, 2-11-03, που αποκάλυψαν ότι μετά την 11η Σεπτεμβρίου η MI5 τοποθέτησε κοριούς και αφαίρεσε απόρρητα έγγραφα από την Υπάτη Αρμοστεία του Πακιστάν στο Λονδίνο, κατόπιν εντολής της βρετανικής κυβέρνησης. Η είδηση προκάλεσε σοβαρά προβλήματα στις σχέσεις των δύο χωρών. Βλ. επίσης *The Times* και *The Independent*, 6-11-03, *BBC News*, 6/10-11-03 και *The Sunday Times*, 16-11-03. Σχετική είναι και η αποκάλυψη της εφημερίδας *The Observer*, 2-3-03, ότι οι ΗΠΑ υπέκλεπταν τα τηλεφωνήματα και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο των αντιπροσώπων της Αγκόλας, του Καμερούν, της Χιλής, της Βουλγαρίας, της Γουινέας και του Πακιστάν, σε μια προσπάθεια να επηρεάσουν προς όφελός τους την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για τον πόλεμο στο Ιράκ. Η Βρετανίδα πράκτορας που διέρρευσε τις πληροφορίες συνελήφθη και υποστήριξε ότι επρόκειτο για “μία ειλικρινή προσπάθεια να αποτρέψει ένα ανήθικο πόλεμο και να σώσει τις ζωές Βρετανών στρατιωτών και Ιρακινών πολιτών.” Βλ. *The Observer*, 9-3-03 και 16-11-03, *BBC News*, 13/27-11-03 και *New York Times*, 19-1-04.

³¹ Η Υπηρεσία Ασφαλείας της Βρετανίας, επισήμως γνωστή ως Security Service.

αγνόησε και δημοσίευσε μέρος των αποκαλύψεων³². Εκείνο που η MI6 ήθελε πάση θυσία να κρατήσει μυστικό ήταν ότι ένα από τα στελέχη της Αλ Κάιντα που αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον Γκαντάφι βάσει του βρετανικού σχεδίου, ο Λίβυος τρομοκράτης Anas al-Liby, ήταν στενός συνεργάτης του Οσάμα Μπιν Λάντεν, και εντούτοις διέμενε στη Βρετανία υπό καθεστώς πολιτικού ασύλου έως το Μάιο του 2000, οπότε διέφυγε στο εξωτερικό. Στο διαμέρισμά του στο Μάντσεστερ η αστυνομία ανακάλυψε το περίφημο “Εγχειρίδιο της Τζιχάντ”, με λεπτομερείς οδηγίες για διενέργεια τρομοκρατικών επιθέσεων³³.

Το ίδιο διάστημα, το Μάιο του 2000, τέθηκαν σε ισχύ στη Βρετανία πέντε αναθεωρημένες DA-Notices, που ρυθμίζουν τη δημοσιοποίηση από τα ΜΜΕ πληροφοριών που αφορούν στις βρετανικές Ειδικές Δυνάμεις και Υπηρεσίες Πληροφοριών και Ασφάλειας, στρατιωτικές επιχειρήσεις, πυρηνικά και συμβατικά όπλα, κρυπτογράφηση, ασφαλείς επικοινωνίες και ευαίσθητες εγκαταστάσεις³⁴. Κάθε σύσταση καθορίζει με σαφήνεια πότε η αναφορά στους συγκεκριμένους τομείς είναι επικίνδυνη για την εθνική ασφάλεια.

Η εφημερίδα *Cyprus Mail*, που παρακολουθείται στενά από την FBIS, έγραψε στις 18 Σεπτεμβρίου 1996: “Οτιδήποτε σχετίζεται με τις αγορές οπλισμού της Εθνικής Φρουράς πρέπει διά νόμου να χαρακτηριστεί ως άκρως απόρρητη πληροφορία. [...] Οποιοσδήποτε δημοσιεύει λεπτομέρειες για αγορές οπλισμού πρέπει να φυλακίζεται. Τέτοιος νόμος δεν φαίνεται να υπάρχει και, αν υπάρχει, κανείς δεν φαίνεται να τον εφαρμόζει.”³⁵ Η ποινικοποίηση ίσως να μην είναι η καλύτερη λύση, το πρόβλημα ωστόσο πρέπει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, ιδίως όταν η δημοσίευση απόρρητων πληροφοριών βλάπτει την εθνική ασφάλεια, χωρίς ταυτόχρονα να υπηρετεί το δικαίωμα του πολίτη για πληροφόρηση.

³² *The Guardian*, 7-10-02.

³³ *The Observer*, 10-11-02. Παρόμοια είναι και η περίπτωση του πρώην πράκτορα της CIA Robert Baer. Αποκάλυψε ότι η βασιλική οικογένεια της Σαουδικής Αραβίας, που υποστηρίζεται από τις ΗΠΑ, βοηθά Τσετσένους αντάρτες με προσβάσεις στην Αλ Κάιντα. Η CIA προσπάθησε ανεπιτυχώς να πείσει τον Baer να μην περιλάβει το επίμαχο σημείο στο υπό έκδοση βιβλίο του, επικαλούμενη το καθήκον εχεμύθειας στο συμβόλαιο εργασίας του, που υπέγραψε το 1976. Βλ. *Newsweek Web*, 4-6-03.

³⁴ Military Operations, Plans and Capabilities, Nuclear and Non-Nuclear Weapons and Equipment, Ciphers and Secure Communications, Sensitive Installations and Home Addresses, United Kingdom Security and Intelligence Services and Special Forces.

³⁵ Η εισήγηση της *Cyprus Mail* για ποινικοποίηση της δημοσίευσης απόρρητων πληροφοριών κρίθηκε σημαντική από την FBIS στον Αρχάγγελο και περιλήφθηκε στις μεταγραφές της (Column Calls For Secrecy Law To Protect Arms Deals, FBIS-WEU-96-182). Στις ΗΠΑ παρόμοια εισήγηση έγινε από τη CIA. Βλ. James B. Bruce, *The Consequences of Permissive Neglect*, Studies in Intelligence, Vol. 47, No. 1, 2003, όπου αναφέρονται παραδείγματα περιπτώσεων στις οποίες η διαρροή ευαίσθητων πληροφοριών στον αμερικανικό Τύπο έβλαψε την εθνική ασφάλεια των ΗΠΑ. Βλ. όμως και κριτική της εισήγησης της CIA, Michael Moran, *Jailing the Messenger*, MSNBC, 29-5-03.

Ως πρώτο βήμα για λήψη ουσιαστικών μέτρων, το υπουργείο Άμυνας ή άλλος αρμόδιος κρατικός φορέας μπορεί, με μια συγκριτική μελέτη, να εξετάσει πώς άλλες χώρες αντικρίζουν το πρόβλημα, τις λύσεις που δίνουν και την πρακτική που ακολουθούν. Σε δεύτερο στάδιο, με τεχνοκρατική προσέγγιση, αλλά και με συμμετοχή εκπροσώπων του Τύπου, μπορεί να επιχειρηθεί η αξιολόγηση και ο συγκερασμός των ευρημάτων της συγκριτικής μελέτης, με στόχο την επεξεργασία ενός σχεδίου με εισηγήσεις που να προσιδιάζουν στην κυπριακή πραγματικότητα και να ανταποκρίνονται στις συνθήκες που δημιουργεί η τουρκική κατοχή. Εφόσον θα αποτελέσει προϊόν και δικής τους συμβολής, το σύστημα ελέγχου της δημοσίευσης απόρρητων πληροφοριών που θα προκύψει μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή από τα ΜΜΕ σε εθελοντική βάση. Στον καθορισμό της ευαισθητής ισορροπίας μεταξύ της εθνικής ασφάλειας και της ελευθερίας του λόγου και της ενημέρωσης, ιδιαίτερα χρήσιμες είναι οι λεγόμενες Αρχές του Γιοχάνεσμπουργκ, που έχουν υιοθετήσει ο ΟΗΕ και ο ΟΑΣΕ³⁶.

Εξίσου αναγκαία είναι η απαρέγκλιτη τήρηση του απορρήτου των συνεδριάσεων κρατικών και θεσμικών οργάνων που εμπλέκονται σε ζητήματα Άμυνας και Εξωτερικής Πολιτικής, και ιδίως της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Άμυνας. Οι διαρροές³⁷ που συχνά παρατηρούνται προς τα ΜΜΕ από την Επιτροπή, στη χειρότερη περίπτωση προδίδουν κρατικά μυστικά και υπονομεύουν την εθνική ασφάλεια, και στην καλύτερη υποβαθμίζουν το κύρος και την αξιοπιστία της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και διεθνώς. Είναι άσκοπη η ίδρυση έξι Αρχών Ασφάλειας Πληροφοριών³⁸, κατόπιν οδηγιών της ΕΕ, όταν τα πάντα διαρρέουν στον Τύπο. Υπήρξε περίπτωση βουλευτή, μέλους της Επιτροπής Άμυνας, που δήλωσε δημοσίως πως δεν πρόκειται να τηρεί το απόρρητο της συνεδρίας, και απάντηση από τον υπουργό Άμυνας, ότι αναλόγως θα πράξει και ο ίδιος³⁹! Την κύρια ευθύνη φέρουν βέβαια οι αξιωμα-

³⁶ Βλ. την εξαιρετική έκδοση των οργανώσεων ARTICLE 19 και Liberty, *Secrets, Spies and Whistleblowers*, The Guardian, Νοέμβριος 2000. Βλ. επίσης David Banisar, *Freedom of Information. International Trends and National Security*, DCAF, 2002.

³⁷ Βλ. πχ ρεπορτάζ της εφημερίδας *Χαραυγή*, 18-5-03, σε σχέση με την προστασία των παράκτιων ραντάρ της Αστυνομίας και της Εθνικής Φρουράς από τουρκική επίθεση. Ο συντάκτης επικαλείται “κλειστή συνεδρία της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Άμυνας”. Την ίδια πηγή επικαλούνται για το ίδιο θέμα και οι εφημερίδες *Ο Φιλελεύθερος* και *Πολίτης*, στις 20-5-03. Στις 6-5-03 η εφημερίδα *Πολίτης* δημοσίευσε πληροφορίες για πυραυλικά συστήματα της Εθνικής Φρουράς και συστήματα νυχτερινής σκόπευσης αρμάτων μάχης, επικαλούμενη “κεκλεισμένων των θυρών συνεδρίαση της Επιτροπής Άμυνας της Βουλής”. Παραδείγματα διαρροών, όχι μόνο από την Επιτροπή Άμυνας της Βουλής, υπάρχουν δεκάδες, σε όλο το φάσμα των ΜΜΕ.

³⁸ Εθνική Αρχή Ασφάλειας (ΕΑΑ), Εθνικός Οργανισμός Ασφάλειας (ΕΟΑ), Αρχή Διαπίστευσης Ασφάλειας (ΑΔΑ), Αρχή Ασφάλειας Πληροφοριών Τεχνικής Φύσεως (INFOSEC), Κεντρική Γραμματεία Ακρώς Απορρήτων Ε.Ε. (EU TOP SECRET) και υπογραμματεία στην Αντιπροσωπεία της Κύπρου στις Βρυξέλλες. Βλ. *Ο Φιλελεύθερος*, 29/30-11-02.

³⁹ *Ο Φιλελεύθερος*, 13-12-02.

τούχοι που διαρρέουν τις πληροφορίες⁴⁰, και οι δημοσιογράφοι όμως δεν είναι αμέτοχοι: η απόφαση για τη δημοσίευση ανήκει τελικά σε αυτούς.

Ως μέτρο αντιμετώπισης του προβλήματος μπορεί να γίνεται προσεκτικότερη επιλογή των βουλευτών που απαρτίζουν την Επιτροπή Άμυνας⁴¹ και ενημέρωσή τους μόνο για θέματα για τα οποία υπάρχει πραγματική ανάγκη πληροφόρησης (need to know)⁴². Ζήτημα δημιουργείται επίσης από την παρουσία βοηθών – συνεργατών των βουλευτών στις κεκλεισμένων των θυρών συνεδριάσεις της Επιτροπής Άμυνας. Στον Κανονισμό της Βουλής των Αντιπροσώπων υπάρχει πρόνοια για την περίπτωση διαρροής εμπιστευτικών εγγράφων και πληροφοριών⁴³, οι διατάξεις όμως ούτε εφαρμόζονται, ούτε είναι επαρκείς, καθώς δεν προβλέπουν κυρώσεις για το βουλευτή που αποδεικνύεται ότι ευθύνεται. Στο πλαίσιο της διαδικασίας για αναθεώρηση και εκσυγχρονισμό του Κανονισμού υπάρχει πάντως πρόθεση για τροποποίηση των σχετικών διατάξεων, ώστε η προστασία ευαίσθητων πληροφοριών που αφορούν στην Άμυνα να είναι περισσότερο αποτελεσματική⁴⁴.

⁴⁰ Σε ορισμένες περιπτώσεις οι διαρροές αποτελούν μάλιστα επίσημη πολιτική. Βλ. την κριτική του Χρήστου Ιακώβου για τους χειρισμούς της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών στην υπόθεση κατασκοπείας Σαριτσισεκλί, *Πολίτης* 22-3-02: “Η λανθασμένη πρακτική των κυπριακών υπηρεσιών ασφαλείας να δημοσιοποιούν από την αρχή τέτοιου είδους κατασκοπευτικά περιστατικά στα ΜΜΕ, τις περιορίζει σημαντικά στην προσπάθειά τους να διερευνήσουν σε βάθος περιπτώσεις κατασκοπείας και μειώνει αισθητά την όποια αρχική τους επιτυχία.”

⁴¹ Για τη λειτουργία της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Άμυνας σε διάφορες χώρες, βλ. Hans Born, *Learning from best practices of Parliamentary Oversight of the Security Sector*, DCAF, 2002.

⁴² Το ίδιο ισχύει βέβαια για όλους τους πολιτειακούς αξιωματούχους που κατέχουν ευαίσθητες πληροφορίες ως εκ της θέσεώς τους. Για την αρχή need to know βλ. Marina Caparini, *Challenges of control and oversight of Intelligence Services in a liberal democracy*, DCAF, 2002. Το ζήτημα τέθηκε εκ των πραγμάτων, μετά τη διαρροή και δημοσίευση στον Τύπο άκρως απόρρητων πληροφοριών από κεκλεισμένων των θυρών συνεδρία της Ad Hoc Επιτροπής της Βουλής για την Εγκληματικότητα. Ως αποτέλεσμα, ο πρόεδρος της Επιτροπής παραιτήθηκε – άνκαι η παραίτηση δεν έγινε δεκτή –, ο πρόεδρος της Βουλής κάλεσε τους βουλευτές “να σέβονται και να αυτοδεσμεύονται ότι δεν θα διαρρέουν τα όσα λέγονται στις κλειστές συνεδρίες των Επιτροπών” και ο υπουργός Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης δήλωσε ότι “η Αστυνομία θα επανεξετάσει τη στάση της για το πόσο βαθιά θα είναι η ενημέρωση των βουλευτών”. Βλ. *Ο Φιλελεύθερος*, 31-10-03 και 1-11-03 και *ΚΥΠΕ*, 31-10-03. Πέντε μέρες μετά, με αφορμή νέα διαρροή σε σχέση με έρευνα για το σκάνδαλο του ΧΑΚ, ο πρόεδρος της Επιτροπής Οικονομικών δήλωσε απερίφραστα, εκ μέρους των βουλευτών: “Ντρέπομαι, είμαστε ανεύθυνοι.” Βλ. *Πολίτης*, 6-11-03.

⁴³ Κανονισμός 46Α (3) και (4) και 42 (8).

⁴⁴ Για τη σχέση ΥΠ και νομοθετικής εξουσίας, τους κανόνες που πρέπει να τη διέπουν και τη διαρροή απόρρητων πληροφοριών από βουλευτές για να εξυπηρετηθούν πολιτικές σκοπιμότητες, βλ. L. Britt Snider, *Sharing Secrets With Lawmakers: Congress as a User of Intelligence, An Intelligence Monograph*, Studies in Intelligence, February 1997.

Γενικότερα, κρατικοί αξιωματούχοι και πολιτικοί που καλούνται συχνά να προβούν σε δηλώσεις στα ΜΜΕ πρέπει να εκπαιδευτούν αναλόγως, καθώς η επαφή με τους δημοσιογράφους είναι συνεχής. Μετά τη διαρροή πληροφοριών για τα ελικόπτερα Bell της Εθνικής Φρουράς⁴⁵ ο υπουργός Άμυνας εξέφρασε “παράκληση όπως τα θέματα που αφορούν τα εξοπλιστικά προγράμματα και τις ανάγκες της Εθνικής Φρουράς να μη γίνονται θέμα δημόσιας συζήτησης και να μην απασχολούν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.”⁴⁶ Ο ίδιος υπουργός επανέλαβε την έκκληση δύο μήνες μετά, με αφορμή τη δημοσίευση πληροφοριών για αναβάθμιση των πυραύλων Aspide και Mistral. Υπέκυψε όμως στις πιέσεις των δημοσιογράφων και παραβίασε πρώτος τις νοθεσίες του, δηλώνοντας πως “η αναβάθμιση αυτών των εξοπλιστικών προγραμμάτων είναι από μακρού χρονολογημένη.”⁴⁷ Η φράση “ουδέν σχόλιο”, που τόσο συχνά χρησιμοποιούν στο εξωτερικό για να αποφύγουν ανεπιθύμητες ερωτήσεις, δεν υπάρχει στο λεξιλόγιο των Κύπριων πολιτικών.

Το σκάνδαλο με τα άκρως απόρρητα έγγραφα που αφέθηκαν εκτεθειμένα σε δημόσιο χώρο στα υπουργεία Υγείας⁴⁸ και Παιδείας⁴⁹ κατέδειξε την ανυπαρξία επαρκών διαδικασιών για φύλαξη, διακίνηση και καταστροφή τους. Η αποκάλυψη της υπόθεσης στον Τύπο εξέθεσε την Κύπρο, ήταν όμως καταλυτική για την έναρξη σοβαρής συζήτησης προς επίλυση του προβλήματος. Τα ΜΜΕ χειρίστηκαν το θέμα με ευαισθησία και αυτοσυγκράτηση, απέφυγαν να δημοσιεύσουν ευαίσθητες πληροφορίες που περιείχαν τα έγγραφα και απέδειξαν πως υπάρχει πεδίο συνεργασίας με το κράτος για συνολική ρύθμιση του ζητήματος δημοσίευσης απορρήτων.

Τα ΜΜΕ ως εργαλείο Παραπλάνησης, Προπαγάνδας και Ψυχολογικού Πολέμου

Nanette porte un pyjama vert⁵⁰, μετέδιδε η Γαλλική Υπηρεσία του BBC στους παρτιζάνους του Παρισιού κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, για να τους ενημερώσει ότι οι προμήθειες που είχαν ζητήσει θα έφταναν με αλεξίπτωτο το

⁴⁵ Για την υπόθεση βλ. *Πολίτης*, 21-4-03.

⁴⁶ *Πολίτης*, 31-5-03.

⁴⁷ *Πολίτης*, 12-7-03.

⁴⁸ *Ο Φιλελεύθερος*, 22/23-7-03.

⁴⁹ *Πολίτης*, 25/26-7-03 και 7-8-03.

⁵⁰ Η Νανέτ φοράει μια πράσινη πιτζάμα.

ίδιο βράδυ⁵¹. Οι ΥΠ χρησιμοποιούσαν συνεχώς τα MME για να διαβιβάσουν εντολές σε πράκτορές τους σε ξένες χώρες, μεταδίδοντας φαινομενικά αθώα μηνύματα. Εξίσου σημαντική ήταν η συστηματική μετάδοση αληθοφάνων πληροφοριών από MME των Συμμάχων, με στόχο την παραπλάνηση των μυστικών υπηρεσιών του Άξονα. Αποκορύφωμα ήταν η επιχείρηση Bodyguard, που συνέβαλε στην επιτυχή κατάληξη της απόβασης στη Νορμανδία. Σε πλήρη συνεργασία με τις συμμαχικές κυβερνήσεις και τις ΥΠ τους, τα MME μετέδιδαν ειδήσεις που αποτελούσαν δήθεν διαρροές απόρρητων πληροφοριών που διέφυγαν της λογοκρισίας. Οι γερμανικές μυστικές υπηρεσίες θεώρησαν αληθινές τις παραπλανητικές πληροφορίες για τις κινήσεις των συμμαχικών στρατευμάτων, γιατί συνοδεύονταν από ενορχηστρωμένες διαρροές από διπλούς πράκτορες και διπλωμάτες που αξιοποιήθηκαν στην επιχείρηση Bodyguard από τους Συμμάχους⁵². Στα χρόνια που ακολούθησαν, Αμερικανοί και Σοβιετικοί ανήγαγαν τις τεχνικές Denial and Deception, με τη συνέργια των MME, σε επιστήμη⁵³.

Από τα μέσα του περασμένου αιώνα, τα MME αποδείχτηκαν απαραίτητο εργαλείο και για επιχειρήσεις Ψυχολογικού Πολέμου⁵⁴ και Προπαγάνδας. Σε ένα κράτος στο οποίο η κυβέρνηση δεν μπορεί να ελέγξει το λαό διά της βίας, γράφει ο Νόαμ Τσόμσκι, το καλύτερο που έχει να κάνει είναι να ελέγξει τη σκέψη του⁵⁵. Το 1953 η CIA εκτιμούσε ότι οι αναφορές σε Αγνώστου Ταυτότητος Ιπτάμενα Αντικείμενα – τα γνωστά UFO – ήταν δυνατό να

⁵¹ Maurice Buckmaster, *Specially Employed, The Story of British Aid to French Patriots of the Resistance*, 1952. Βλ. επίσης Peter Tompkins, *Intelligence and Operational Support for the Anti-Nazi Resistance, The OSS and Italian Partisans in World War II*, Studies in Intelligence, Spring 1998 Edition.

⁵² Βλ. Stephen Ambrose, *D-Day: June 6, 1944: The Climactic Battle of World War II*, 1994, και Roger Hesketh, *Fortitude: The D-Day Deception Campaign*, 2000. Συνοπτικά βλ. Donald J. Bacon, *Second World War Deception, Lessons Learned for Today's Joint Planner*, Air Command and Staff College, 1998.

⁵³ Βλ. πχ James H. Hansen, *Soviet Deception in the Cuban Missile Crisis*, Studies in Intelligence, Vol. 46, No. 1, 2002. Γενικότερα βλ. Scott Gerwehr and Russell W. Glenn, *The Art of Darkness: Deception and Urban Operations*, RAND, 2000.

⁵⁴ Το αμερικανικό υπουργείο Άμυνας ορίζει τις Ψυχολογικές Επιχειρήσεις (Psychological Operations – PsyOp) ως “σχεδιασμένες επιχειρήσεις για τη μετάδοση επιλεγμένων πληροφοριών σε ακροατήρια της αλλοδαπής, με στόχο να επηρεαστούν τα συναισθήματα, τα κίνητρα και η ικανότητα αντικειμενικής και λογικής τους σκέψης και εν τέλει η συμπεριφορά ξένων κυβερνήσεων, οργανισμών, ομάδων και ατόμων. Σκοπός των Ψυχολογικών Επιχειρήσεων είναι να διαμορφώσουν ή να ενισχύσουν τη στάση και τη συμπεριφορά ξένων χωρών, κατά τρόπο ευνοϊκό για τους στόχους της χώρας που τις διενεργεί.” Ο ορισμός είναι ελλιπής, στο βαθμό που τα κράτη ασκούν Ψυχολογικό Πόλεμο και στο εσωτερικό τους. Διά νόμου η κυβέρνηση των ΗΠΑ υποτίθεται ότι απαγορεύεται να ασκεί προπαγάνδα εντός της χώρας.

⁵⁵ Νόαμ Τσόμσκι, *Τα MME ως όργανο κοινωνικού ελέγχου και επιβολής*, 1997. Στις στρατιωτικές επιχειρήσεις των ΗΠΑ, οι αεροπορικές επιθέσεις παραμένουν το στρατηγικό δόγμα Προπαγάνδας και Ψυχολογικών Επιχειρήσεων. Στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Κορέα, στο Βιετνάμ, στο Ιράκ, στη Γιουγκοσλαβία και στο Αφγανιστάν, οι ΗΠΑ βομβάρδισαν στρατηγικής

θέσουν σε κίνδυνο την απρόσκοπτη λειτουργία της κυβέρνησης και να προκαλέσουν μαζική υστερία, την οποία μπορούσαν να εκμεταλλευτούν πιθανοί εχθροί. Γι' αυτό εισηγήθηκε στο Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα "δημόσιας εκπαίδευσης", με στόχο να πείσει τους Αμερικανούς για την έλλειψη αποδείξεων σε σχέση με την ύπαρξη των UFO, επιστρατεύοντας τα ΜΜΕ, διαφημιστικά μηνύματα, ακόμα και την εταιρεία Disney⁵⁶.

Την ίδια χρονιά στη Λευκωσία, πράκτορες της ΜΙ6 και της CIA συμπλήρωναν τις τελευταίες λεπτομέρειες του σχεδίου AJAX. Στόχος ήταν η ανατροπή του Ιρανού πρωθυπουργού Mossadeq και η επιστροφή του Σάχη στην εξουσία, "με μια νέα κυβέρνηση που θα υιοθετήσει εποικοδομητική πολιτική και θα καταδιώξει αμείλικτα το επικινδύνως ισχυρό Κομμουνιστικό Κόμμα."⁵⁷ Στο πλαίσιο του σχεδίου, CIA και ΜΙ6 δωροδόκησαν πολιτικούς και στρατιωτικούς παράγοντες του Ιράν και ανέθεσαν σε θρησκευτικούς ηγέτες να διαδώσουν ψευδείς πληροφορίες που έπλητταν το κύρος και την αξιοπιστία του Mossadeq. Τους ζήτησαν επίσης να οργανώσουν θρησκευτικές συνάξεις, που ήταν ουσιαστικά πολιτικές διαδηλώσεις κατά του Ιρανού πρωθυπουργού. Αφού το έδαφος είχε προετοιμαστεί, η CIA κυκλοφόρησε εκατοντάδες χιλιάδες πλαστά χαρτονομίσματα για να προκαλέσει οικονομική αστάθεια στη χώρα και χρησιμοποίησε δημοσιογράφους και ΜΜΕ υπό τον έλεγχό της για να επιρρίψει την ευθύνη για την οικονομική κρίση στο Mossadeq. Τελικά το πραξικόπημα εκδηλώθηκε στις 15 Αυγούστου 1953 και σε λίγες ημέρες το σχέδιο AJAX ολοκληρώθηκε με επιτυχία⁵⁸.

Είκοσι χρόνια μετά το Mossadeq, παρόμοια τύχη είχε και ο Πρόεδρος της Χιλής Salvador Allende, όπως αποδεικνύεται από δεκαέξι χιλιάδες αποχαρκτηρισμένα έγγραφα της αμερικανικής κυβέρνησης. Στο πλαίσιο των μυστικών επιχειρήσεων που οδήγησαν στην ανατροπή της κυβέρνησης Allende

σημασίας στόχους για να πλήξουν το ηθικό των αντιπάλων. Βλ. Stephen T. Hosmer, *The Information Revolution and Psychological Effects*, in Zalmay Khalilzad, John P. White, Andrew W. Marshall, *Strategic Appraisal: The Changing Role of Information in Warfare*, RAND, 1999. Γενικότερα βλ. *The Creation and Dissemination of All Forms of Information in Support of Psychological Operations (PSYOP) in Time of Military Conflict*, Defense Science Board Task Force, Department of Defense, USA, May 2000. Οι βομβαρδισμοί έχουν βέβαια και οικονομικό πλεονέκτημα: οι εβδομήντα αμερικανικές εταιρείες με τη μεγαλύτερη συνεισφορά στην προεκλογική εκστρατεία του George W. Bush ανέλαβαν να ανοικοδομήσουν τις ισοπεδωμένες πόλεις στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, με συμβόλαια συνολικού ύψους οκτώ δισεκατομμυρίων δολαρίων. Βλ. την έρευνα του Center for Public Integrity, *US Contractors Reap the Windfalls of Postwar Reconstruction*, 30-10-03, (www.public-i.org).

⁵⁶ Βλ. Gerald K. Haines, *CIA's Role in the Study of UFOs, 1947-90*, Studies in Intelligence, Semiannual Edition, No. 1, 1997.

⁵⁷ Απόρρητα έγγραφα της CIA. Βλ. *New York Times*, 16-6-00.

⁵⁸ *Πολίτης*, 10-10-00.

και στην εδραίωση της δικτατορίας του Augusto Pinochet, η CIA ενίσχυσε οικονομικά τα MME της Χιλής που ήταν εχθρικά προς τον Allende και τους Αριστερούς και στη συνέχεια χρησιμοποίησε τον ίδιο μηχανισμό για να εξωραΐσει την εικόνα της Χούντας⁵⁹.

Μετά την εισβολή των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν το 1979, η CIA, με στόχο να υποδαυλίσει την οργή των ισλαμιστών κατά της Σοβιετικής Ένωσης, δημοσίευε κάθε χρόνο σε εφημερίδες μουσουλμανικών χωρών πλαστές ανακοινώσεις που έφεραν τη σοβιετική σφραγίδα, εξαγγέλλοντας εορτασμούς σε διάφορες πρεσβείες της ΕΣΣΔ, με αφορμή την επέτειο της εισβολής. Το γεγονός εξαγρίωσε την KGB, που απάντησε διοχετεύοντας ψευδείς πληροφορίες στο διεθνή Τύπο, συνδέοντας τη CIA με εμπόριο ανθρώπινων οργάνων στη Δυτική Αφρική και με μυστικά πειράματα που δήθεν δημιούργησαν τον ιό HIV, με αποτέλεσμα την εξάπλωση του AIDS στην Αφρική. Σε μια ακόμα περίπτωση, όταν η CIA ανησυχούσε ότι ο Πρόεδρος Σουκάρνο της Ινδονησίας παρουσίαζε κομμουνιστικές τάσεις, αποφάσισε να τον ανατρέψει. Για να τον εκθέσει, ανέλαβε την παραγωγή πορνογραφικής ταινίας, με πρωταγωνιστή ηθοποιό που έμοιαζε στον Ινδονήσιο ηγέτη⁶⁰!

Ως η πολυπληθέστερη μουσουλμανική χώρα, η Ινδονησία ανέκαθεν αποτελούσε στόχο επιχειρήσεων και προπαγάνδας για τις αγγλοσαξονικές μυστικές υπηρεσίες. Τη δεκαετία του '60, παράλληλα με τη CIA, η MI6 χρησιμοποίησε επαφές της σε ειδησεογραφικούς οργανισμούς (Reuters, BBC, Observer) για να δυσφημήσει το Σουκάρνο⁶¹. Τελικά ο Ινδονήσιος Πρόεδρος ανατράπηκε το 1966 και την ηγεσία της χώρας ανέλαβε ο στρατηγός Σουχάρτο για 32 χρόνια. Μισό εκατομμύριο άνθρωποι σφαγιάστηκαν από το νέο καθεστώς και ο δικτάτορας προσέλαβε το διεθνή οίκο δημοσίων σχέσεων Burson-Marsteller⁶² για να αντιμετωπίσει την αρνητική δημοσιότητα στο Ανατολικό Τιμόρ⁶³. Πιο πρόσφατα, ο Πρόεδρος της Ινδονησίας Αμπντουραχμάν Γουαχίντ προσέλαβε βρετανική εταιρεία Ψυχολογικών Επιχειρήσεων για να επηρεάσει την κοινή γνώμη και να παραμείνει στην εξουσία⁶⁴.

⁵⁹ Βλ. Kristian C. Gustafson, *CIA Machinations in Chile in 1970*, Studies in Intelligence, Vol. 47, No. 3, 2003, επίσης την έκδοση της CIA με τίτλο *CIA Activities in Chile*, και το Αρχείο Εθνικής Ασφαλείας στο πανεπιστήμιο George Washington (www.gwu.edu/~nsarchiv).

⁶⁰ Για τα παραδείγματα της παραγράφου βλ. *Reuters*, U.S. Planting False Stories Common Cold War Tactic, 25-2-02.

⁶¹ *Independent on Sunday*, 16-4-00.

⁶² www.bm.com

⁶³ *The Independent*, 6-8-00.

⁶⁴ Για την επιχείρηση, που εγκαταλείφθηκε όταν λεπτομέρειες εμφανίστηκαν στον Τύπο, βλ. *The Sunday Times* και *The Independent*, 6-8-00. Τα κράτη χρησιμοποιούν ολοένα και πιο συχνά ιδιωτικές εταιρείες (private military companies – PMC) για επιχειρήσεις σε καιρό πολέμου και ειρήνης. Βλ. Center for Public Integrity, International Consortium of Investigative Journalists, *Making a Killing: The Business of War*, 2002.

Το 1992 η CIA ζήτησε από την MI6 να σχεδιάσει και να εκτελέσει εκστρατεία δυσφήμισης του Μπούτρος Μπούτρος-Γκάλι, που ήταν υποψήφιος για τη θέση του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, γιατί οι Αμερικανοί θεωρούσαν πως ήταν υπερβολικά γαλλόφιλος. Όπως και στην περίπτωση του Σουκάρνο, η MI6 χρησιμοποίησε τις προσβάσεις της σε δημοσιογράφους για να διοχετεύσει στον Τύπο άρθρα που υποστήριζαν ότι ο Γκάλι ήταν ανισόρροπος και ότι πίστευε στα UFO και στην ύπαρξη εξωγήινης ζωής. Τελικά η επιχείρηση απέτυχε και ο Μπούτρος-Γκάλι εξελέγη Γενικός Γραμματέας⁶⁵.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι δύο υπερδυνάμεις δαπάνησαν υπέρογκα ποσά στην επιστημονική έρευνα για την ανάπτυξη και τελειοποίηση τεχνικών με στόχο τον επηρεασμό των μαζών και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης⁶⁶, εκμεταλλευόμενες στο έπακρο τη ραγδαία ανάπτυξη των ΜΜΕ. Στις μικρές χώρες οι επιχειρήσεις αυτού του είδους περιορίζονται στο εσωτερικό⁶⁷, οι μεγαλύτερες ωστόσο μπορούν επιπλέον να τις επεκτείνουν στο εξωτερικό, για να επηρεάσουν προς όφελός τους την πολιτική ξένων χωρών⁶⁸ ή να ανατρέψουν κυβερνήσεις⁶⁹.

Κλασικό παράδειγμα ήταν η περίπτωση των ραδιοφωνικών σταθμών Radio Free Europe και Radio Liberty. Ιδρύθηκαν με αμερικανική πρωτοβουλία, το 1950 ο πρώτος και το 1951 ο δεύτερος, με στόχο τη συστηματική άσκηση προπαγάνδας στις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας και στη Σοβιετική Ένωση αντίστοιχα. Το 1971 αποκαλύφθηκε ότι βασικός χρηματοδότης και

⁶⁵ Την επιχείρηση αποκαλύπτει ο πρώην πράκτορας της MI6 Richard Tomlinson στο βιβλίο του *The Big Breach, From Top Secret to Maximum Security*, 2001.

⁶⁶ Για τις ΗΠΑ βλ. Christopher Simpson, *Science of Coercion: Communication Research and Psychological Warfare 1945-1960*, 1996. Για τη Σοβιετική Ένωση βλ. Janos Radvanyi, *Psychological Operations and Political Warfare in Long-term Strategic Planning*, 1990.

⁶⁷ Ενίοτε με τραγικές συνέπειες, όπως οι σφαγές στη Ρουάντα, τη Σομαλία και την πρώην Γιουγκοσλαβία. Βλ. *Strategic Appraisal: The Changing Role of Information in Warfare*, ό.π.

⁶⁸ Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η συντονισμένη επίθεση του αμερικανικού Τύπου εναντίον της Ελλάδας, σε σχέση με την τρομοκρατία και την ασφάλεια των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Υπό το βάρος της βλαπτικής δημοσιότητας, σε συνδυασμό με έντεχνα διοχετευμένες δηλώσεις Αμερικανών αξιωματούχων που υπονόμευαν την αξιοπιστία της ελληνικής κυβέρνησης, η τελευταία υποχρεώθηκε να εντείνει τις προσπάθειες, εξαρθρώνοντας τελικά τη 17 Νοέμβρη. Προηγήθηκε μάλιστα σεμινάριο της Scotland Yard προς την ελληνική Αντιτρομοκρατική Υπηρεσία, με τους Βρετανούς ειδικούς να δίνουν συμβουλές για χρησιμοποίηση των ΜΜΕ στην επιχείρηση ("Εμείς εκμεταλλευόμαστε τα ΜΜΕ, όχι τα ΜΜΕ εμάς"). Βλ. *Ελευθεροτυπία*, 16-6-00.

⁶⁹ Βλ. Noam Chomsky, *Deterring Democracy*, 1992. Για τη χρησιμοποίηση του Διαδικτύου σε τέτοιες επιχειρήσεις, βλ. Wilson, ό.π., και Dorothy E. Denning, Activism, Hacktivism, and Cyberterrorism: The Internet as a tool for influencing Foreign Policy, in John Arquilla, David Ronfeldt (editors), *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*, RAND, 2001.

ιθύνων νους πίσω από τη λειτουργία τους ήταν εξαρχής η CIA⁷⁰. Η επιτυχία του εγχειρήματος, που συντέλεσε στην πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και του Τείχους του Βερολίνου, στηρίχτηκε κυρίως στα δελτία ειδήσεων, που αποτελούσαν για τους ακροατές τη μόνη σχετικά αντικειμενική πηγή ενημέρωσης. Η CIA εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο την απόλυτη λογοκρισία των κομμουνιστικών καθεστώτων και, με προκάλυμμα την “αντικειμενικότητα”, κατάφερε να περάσει χωρίς δυσκολία τα μηνύματα που επιθυμούσε⁷¹.

Το 1962, επί προεδρίας Kennedy, η επιχείρηση Northwoods ήταν πολύ πιο δραστική. Οι αρχηγοί του Γενικού Επιτελείου των ΗΠΑ είχαν προτείνει στον Αμερικανό υπουργό Άμυνας Robert McNamara να δολοφονήσουν Αμερικανούς πολίτες, να ανατινάξουν αμερικανικά πλοία, να καταλάβουν αεροπλάνα και να εκτελέσουν τρομοκρατικές επιθέσεις σε αμερικανικές πόλεις, επιρρίπτοντας την ευθύνη στην Κούβα. Απώτερος σκοπός ήταν να κερδίσουν τη συμπαράσταση των ΜΜΕ, και κατά συνέπεια της κοινής γνώμης στις ΗΠΑ και το εξωτερικό, για ένα πόλεμο εναντίον της Κούβας του Φιντέλ Κάστρο. Η επιχείρηση Northwoods δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ⁷², θυμίζει όμως έντονα την 11^η Σεπτεμβρίου, που σηματοδότησε τον Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας⁷³.

Εκείνο που δεν τόλμησαν οι Αμερικανοί με την επιχείρηση Northwoods, ίσως δοκίμασαν οι Ρώσοι το Σεπτέμβριο του 1999. Η συγκυρία τότε ήταν δύσκολη για τον Πρόεδρο Μπαρίς Γέλτσιν. Με την οικονομία να καταρρέει, τη διαφθορά να ανθεί, τον αποτυχημένο πόλεμο στην Τσετσενία να επισφραγίζει την πτώση της πάλαι ποτέ υπερδύναμης, και την έρευνα των ελβετικών δικαστικών αρχών για ενδεχόμενη εμπλοκή του Κρεμλίνου σε υπόθεση ξεπλύματος βρώμικου χρήματος να τον πλησιάζει επικίνδυνα, ο Γέλτσιν αποφάσισε

⁷⁰ Η απόφαση του τότε διευθυντή της CIA Allen Dulles να χρηματοδοτήσει σε στρατηγικό επίπεδο τη λειτουργία των δύο σταθμών θεωρείται “από τις κρίσιμότερες στον αγώνα κατά του Κομμουνισμού”. Βλ. τις απόψεις του Cord Meyer, υπεύθυνου για τη λειτουργία τους την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, *The CIA and Radio Free Europe*, Georgetown Journal of International Affairs, Vol. 1, No. 1.

⁷¹ Ibid. Το 1976 το Radio Free Europe και το Radio Liberty συγχωνεύθηκαν και σήμερα εκπέμπουν σε 27 γλώσσες. Υπάρχει πρόταση για περαιτέρω ενίσχυσή τους, στο πλαίσιο των αλλαγών που επέφερε στην αμερικανική εξωτερική πολιτική ο λεγόμενος Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας. Βλ. Timothy J. Colton και Michael McFaul, *America's Real Russian Allies*, Foreign Affairs, Vol. 80, No. 5, November/December 2001. Όπως και η Φωνή της Αμερικής (Voice of America), που μεταδίδει ειδήσεις και προγράμματα σε 55 γλώσσες, υπάγονται σε ενιαίο φορέα, το Broadcasting Board of Governors (www.bbg.gov), υπεύθυνο για το σύνολο της ραδιοφωνικής προπαγάνδας των ΗΠΑ, με την εξαίρεση επιχειρήσεων προπαγάνδας του Στρατού. Βλ. και International Broadcasting Bureau (www.ibb.gov).

⁷² Παρέμεινε μυστική για σχεδόν σαράντα χρόνια και την ύπαρξή της αποκάλυψε ο James Bamford στο βιβλίο *Body of Secrets*, First Anchor Books Edition, April 2002.

⁷³ Η ανεξάρτητη ερευνητική επιτροπή για τα γεγονότα που οδήγησαν στα τρομοκρατικά χτυπήματα διαπίστωσε ότι η αμερικανική κυβέρνηση “έχασε πολλές ευκαιρίες να σταματήσει τη συνωμοσία της 11ης Σεπτεμβρίου”. Βλ. *Washington Post*, 27-1-04.

να αποχωρήσει⁷⁴. Στις 9 Αυγούστου διόρισε πρωθυπουργό το Βλαντιμίρ Πούτιν, αρχηγό της FSB, της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Ασφαλείας που διαδέχτηκε την KGB. Έχοντας θητεία δεκαέξι ετών στις μυστικές υπηρεσίες, ο Πούτιν ήταν άγνωστος στο πολιτικό προσκήνιο της χώρας και λίγοι θεωρούσαν πως είχε ελπίδες να αναδειχτεί Πρόεδρος στις εκλογές του Μαρτίου. Τρεις εβδομάδες μετά το διορισμό του Πούτιν, η βόμβα που εξερράγη σε εμπορικό κέντρο της Μόσχας ήταν η πρώτη μιας σειράς τρομοκρατικών επιθέσεων που ανέτρεψαν τα πάντα.

Από την έκρηξη στο εμπορικό κέντρο, στις 31 Αυγούστου 1999, έχασε τη ζωή του ένας άνθρωπος και τραυματίστηκαν σαράντα. Οι τέσσερις εκρήξεις που ακολούθησαν, οι δύο σε πολυκατοικίες της Μόσχας, στις 4, 9, 13 και 16 Σεπτεμβρίου, άφησαν πίσω τους σχεδόν τριακόσιους νεκρούς και εξακόσιους τραυματίες. Στις 22 Σεπτεμβρίου, άλλη μια ωρολογιακή βόμβα, έτοιμη να εκραγεί σε υπόγειο πολυκατοικίας στην πόλη Ryazan, διακόσια χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Μόσχας, εξουδετερώθηκε από πυροτεχνουργούς της αστυνομίας⁷⁵. Οι ρωσικές αρχές επέρριψαν την ευθύνη για τις επιθέσεις σε Τσετσένους αυτονομιστές και την επομένη, στις 23 Σεπτεμβρίου, ο πρωθυπουργός Πούτιν διέταξε τα ρωσικά στρατεύματα να εισβάλουν για δεύτερη φορά στην Τσετσενία. Ο νέος πόλεμος, απάντηση στα τρομοκρατικά κτυπήματα και στην εισβολή ισλαμιστών ανταρτών στο Νταγκεστάν, έτυχε ευρείας υποστήριξης από τα ρωσικά ΜΜΕ και την κοινή γνώμη και η δημοτικότητα του Βλαντιμίρ Πούτιν εκτινάχθηκε στα ύψη⁷⁶. Το Μάρτιο του 2000, παρά τις αρχικές προβλέψεις, εξελέγη Πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

“Η πέμπτη βόμβα”, όπως έγινε γνωστός ο εκρηκτικός μηχανισμός στη Ryazan, δεν εξερράγη, πυροδότησε όμως μια εκρηκτική θεωρία: ότι όλες τις βόμβες είχε τοποθετήσει η FSB, εν γνώσει του Πούτιν, με στόχο να επιρρίψει την ευθύνη σε Τσετσένους τρομοκράτες, να κερδίσει την υποστήριξη της κοινής γνώμης για νέο πόλεμο κατά της Τσετσενίας και να διευκολύνει έτσι την εκλογή του τέως αρχηγού της στην προεδρία της χώρας⁷⁷. Άνκαι τα γεγονότα δεν είναι αρκετά για να αποδείξουν τη θεωρία, δεν μπορούν ούτε να την καταρρίψουν. Οι ύποπτοι που συνέλαβε η αστυνομία για τοποθέτηση της βόμβας στη Ryazan αποδείχτηκε πως ήταν πράκτορες της FSB, η οποία όμως υποστήριξε πως ο εκρηκτικός μηχανισμός ήταν ψεύτικος, περιείχε ζάχαρη και τοποθετήθηκε στην πολυκατοικία στο πλαίσιο άσκησης ετοιμό-

⁷⁴ *The Independent*, 26-1-00.

⁷⁵ Για το χρονικό του “Μαύρου Σεπτέμβρη” της Ρωσίας, βλ. το αρχείο ειδήσεων του BBC (<http://news.bbc.co.uk>).

⁷⁶ *The Russia Journal*, 13-5-02 και *BBC News*, 6-3-02.

⁷⁷ Όπως επισημαίνει ο ιστορικός E. R. Dodds στο κλασικό πια βιβλίο του *Οι Έλληνες και το παράλογο*, 1978, οι κοινωνίες που βρίσκονται στη σκιά ενός επικείμενου πολέμου έχουν την τάση να συσπειρώνονται. Επί του προκειμένου, είναι σημαντικό να επαναληφθεί πως η FSB αποτελεί φυσική συνέχεια της KGB.

τητας. Οι πυροτεχνουργοί ωστόσο επέμειναν ότι η βόμβα ήταν πραγματική και περιείχε τα ίδια εκρηκτικά που χρησιμοποιήθηκαν στις προηγούμενες τέσσερις βομβιστικές επιθέσεις⁷⁸. Ο ρωσικός και ο διεθνής Τύπος ασχολήθηκαν εκτεταμένα με το θέμα⁷⁹, προκαλώντας την οργισμένη αντίδραση του Κρεμλίνου⁸⁰. Τον Ιανουάριο του 2004 ρωσικό δικαστήριο, ύστερα από δίμηνη διαδικασία κεκλεισμένων των θυρών, καταδίκασε σε ισόβια φυλάκιση δύο Τσετσένους, ως αυτουργούς των επιθέσεων. Λίγους μήνες πριν είχε δολοφονηθεί εξέχων Ρώσος βουλευτής, μέλος ανεξάρτητης επιτροπής που διερευνούσε την υπόθεση⁸¹.

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, Προπαγάνδα και Ψυχολογικός Πόλεμος έλαβαν πρωτοφανείς διαστάσεις, για να στηρίξουν τη νέα άποψη των ΗΠΑ περί Εξωτερικής Πολιτικής και διεθνών σχέσεων. Στο εσωτερικό της χώρας, η CIA και το Πεντάγωνο εκμεταλλεύτηκαν την ανασφάλεια⁸² που δημιούργησαν στους Αμερικανούς οι τρομοκρατικές επιθέσεις και εγκαίνιασαν μια νέα μορφή συνεργασίας με το Hollywood. Παρέχουν στις εταιρείες παραγωγής πρόσβαση σε εμπιστευτικά αρχεία, για να είναι οι ταινίες περισσότερο ρεαλιστικές, και σε αντάλλαγμα αποκτούν πλήρη έλεγχο στο περιεχόμενό τους. Ο στόχος είναι τριπλός: να εξιδανικεύσουν την κυβέρνηση, το στρατό και τις μυστικές υπηρεσίες στη συνείδηση των Αμερικανών, για να μπορούν να δρουν χωρίς περισπασμούς, να περιορίσουν τις εσωτερικές αντιδράσεις στην εμπλοκή αμερικανικών δυνάμεων σε στρατιωτικές επιχειρήσεις ανά την υφήλιο, και να καλλιεργήσουν κλίμα πατριωτισμού, για να ενισχυθούν οι τάξεις του στρατού και των υπηρεσιών ασφαλείας με νέο προσωπικό⁸³. Ως αποτέλεσμα, το ένα τρίτο των νέων ταινιών του Hollywood είναι πολεμικού περιεχομένου, με τρομοκρατικές οργανώσεις να απειλούν

⁷⁸ Βλ. αναλυτικότερα John Sweeney, *The Fifth Bomb: Did Putin's Secret Police Bomb Moscow In A Deadly Black Operation?*, 24-11-00 (www.cryptome.org), και Jamie Dettmer, *Terrorism: Did Putin's Agents Plant the Bombs?*, Insight Magazine, 17-4-00.

⁷⁹ Βλ. ενδεικτικά *The Moscow Times*, 6-3-02, *The Wall Street Journal Europe*, 8-3-02 και *Time Europe*, 19-4-02.

⁸⁰ Ο Βλαντιμίρ Πούτιν χαρακτήρισε τους ισχυρισμούς για εμπλοκή της FSB στις βομβιστικές επιθέσεις "παράληρηματα και ανοησίες" και εκπρόσωπος της FSB "αβάσιμους και παράλογους". Το Σεπτέμβριο του 2003 υπήρξαν πληροφορίες ότι η SVR, η ρωσική μυστική υπηρεσία αντίστοιχη της MI6, αποπειράθηκε να δολοφονήσει στο Λονδίνο το δισεκατομμυριούχο Boris Berезonsky, ορκισμένο εχθρό του Πούτιν και βασικό υποστηρικτή της θεωρίας για εμπλοκή της FSB στις βομβιστικές επιθέσεις. Βλ. *The Sunday Times*, 21-9-03 και *The Guardian*, 22-9-03. Εκπρόσωπος της SVR χαρακτήρισε τις πληροφορίες "ανόητες και παράλογες". Βλ. *Agence France-Presse*, 21-9-03.

⁸¹ Βλ. γενικά *BBC News*, 12-1-04.

⁸² Σε λιγότερο από ένα μήνα μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, οι ταινίες δράσης τύπου "Ράμπο" έγιναν οι πιο δημοφιλείς στα βιντεοκλάμπ των ΗΠΑ. Βλ. *Washington Post*, 3-10-01.

⁸³ Ο Στρατός των ΗΠΑ έφτασε μάλιστα στο σημείο να δημιουργήσει και να διαθέσει δωρεάν μέσω του Διαδικτύου ηλεκτρονικό παιχνίδι προσομοίωσης μάχης, με στόχο να στρατολογήσει τους παίχτες με τις καλύτερες επιδόσεις. Βλ. *New York Times*, 11-7-02 και www.americasarmy.com.

αμερικανικές πόλεις, και γενναίους πράκτορες των ΗΠΑ να αποτρέπουν την καταστροφή την τελευταία στιγμή⁸⁴.

Με τον πόλεμο στο Ιράκ το 2003, η συνεργασία του Πενταγώνου με το Hollywood ξεπέρασε κάθε προηγούμενο. Στις 2 Απριλίου, τα δραματικά πλάνα με Αμερικανούς καταδρομείς να εισβάλλουν σε νοσοκομείο της Νασιρίγια γεμάτο εχθρικές δυνάμεις, να εξουδετερώνουν κάθε αντίσταση και να διαφεύγουν με ελικόπτερο, σώζοντας τη 19χρονη στρατιωτίνα Jessica Lynch από αιχμαλωσία δέκα ημερών, μεταδόθηκαν σε όλο τον κόσμο και προκάλεσαν συγκίνηση και περηφάνια στους Αμερικανούς και ίσως ζήλια σε άλλους. Τα πάντα όμως ήταν ένα καλοστημένο ψέμα. Όπως αποκάλυψε το BBC⁸⁵, το Πεντάγωνο έσπασε την όλη επιχείρηση με τη βοήθεια σκηνοθέτη του Hollywood ειδικευμένου στις πολεμικές ταινίες, γνωρίζοντας πως ο ιρακινός στρατός είχε εγκαταλείψει το νοσοκομείο την προηγούμενη μέρα. Οι καταδρομείς χρησιμοποιούσαν άσφαιρα και πυροβολούσαν στο κενό, ενώ κινηματογραφιστές του αμερικανικού στρατού απαθανάτισαν την “επιχείρηση διάσωσης” και προώθησαν τις μονταρισμένες εικόνες στα διεθνή πρακτορεία ειδήσεων⁸⁶. Αποδείχτηκε μάλιστα πως, δυο μέρες πριν, οι γιατροί του νοσοκομείου συμφώνησαν να μεταφέρουν με ασθενοφόρο την Jessica Lynch για να την παραδώσουν στους Αμερικανούς, αναγκάστηκαν όμως να εγκαταλείψουν την προσπάθεια όταν δέχτηκαν πυρά προσεγγίζοντας αμερικανικό φυλάκιο⁸⁷. Παρά την αποκάλυψη της απάτης και το γεγονός ότι η ίδια η Lynch κατηγόρησε το Πεντάγωνο πως εκμεταλλεύτηκε την περιπέτειά της για σκοπούς προπαγάνδας⁸⁸, το αμερικανικό τηλεοπτικό δίκτυο NBC αποφάσισε να ετοιμάσει τηλεταινία με θέμα τη “διάσωσή” της⁸⁹.

Για την προπαγάνδα στο εξωτερικό, το Πεντάγωνο δημιούργησε το “Γραφείο Στρατηγικής Επιρροής” (Office of Strategic Influence), με προϋπολογισμό δεκάδων εκατομμυρίων δολαρίων και αποστολή να διοχετεύει συστηματικά ψευδείς ειδήσεις στα ΜΜΕ της Μέσης Ανατολής, της Ευρώπης και της Ασίας, για να επηρεάζει την κοινή γνώμη και τους κυβερνώντες προς όφελος των αμερικανικών συμφερόντων⁹⁰. Στην πρωτοβουλία του Πενταγώνου αντέδρασε έντονα η CIA, που θεώρησε πως οι στρατιωτικοί εισέβαλαν

84 Βλ. σχετικά *Le Monde*, 24-7-02, όπου και βιβλιογραφία για τη σχέση των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών με το Hollywood.

85 Με το ντοκιμαντέρ *War Spin*, που μετέδωσε το BBC2 στις 18-5-03. Βλ. και *The Cyprus Weekly*, May 30 – June 5, 2003.

86 Η υπόθεση θυμίζει έντονα την ταινία *Wag The Dog* του Barry Levinson, παραγωγής 1997.

87 Βλ. υποσημ. 85.

88 *ABC News*, 6-11-03.

89 *MSNBC*, 10-4-03

90 Η πίεση χρόνου και οι αμείλικτες προθεσμίες που αντιμετωπίζουν οι δημοσιογράφοι κατά την ετοιμασία των ρεπορτάζ διευκολύνει τη σκόπιμη παραπληροφόρηση από τις πηγές τους, γιατί συχνά δεν υπάρχει χρόνος για διασταύρωση των πληροφοριών.

σε πεδίο δράσης παραδοσιακά δικό της⁹¹. Τελικά το απόρρητο σχέδιο του Πενταγώνου αποκαλύφθηκε⁹² και λίγο αργότερα ο Λευκός Οίκος αποφάσισε να το τερματίσει.

Στην προπαγάνδα των Δυτικών προς τη Μέση Ανατολή εμπλέκεται και η Κύπρος, φιλοξενώντας στο έδαφός της μεγάλης εμβέλειας ραδιοφωνικούς σταθμούς των ΗΠΑ, της Βρετανίας και της Γαλλίας⁹³. Ωστόσο, η ίδια η κυπριακή πολιτεία ουδέποτε είχε συγκροτημένη και μακροπρόθεσμη πολιτική σε θέματα προπαγάνδας, για υποβοήθηση επίλυσης του Κυπριακού⁹⁴. Είναι ενδεικτικό ότι τον επιστημονικό όρο “Προπαγάνδα” αντικαθιστά ο αμφίβολης σημασίας “Διαφώτιση”⁹⁵. Όπως εφαρμόζεται, η Διαφώτιση παρουσιάζει πολλές ελλείψεις, με σημαντικότερη την απουσία κεντρικού, ενιαίου και ευέλικτου φορέα για σχεδιασμό, συντονισμό και υλοποίηση βραχυπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης προπαγάνδας⁹⁶.

Κατά ένα μέρος, στο σύστημα⁹⁷ Διαφώτισης ανήκουν δύο επιτροπές⁹⁸, στις οποίες συμμετέχουν υπουργοί, γενικοί διευθυντές και λειτουργοί τεσσάρων

91 Η αντίδραση της CIA ξενίζει κάπως, αν ληφθεί υπόψη πως μονάδα Ψυχολογικών Επιχειρήσεων του αμερικανικού στρατού συνεργαζόταν με το CNN πριν από την 11η Σεπτεμβρίου. Βλ. *Intelligence Newsletter*, 17-2-00, και ολλανδική εφημερίδα *Trouw*, 21/25-2-00.

92 *New York Times*, 19-2-02, και *Reuters*, Concern at Pentagon Over “Strategic Influence” Plan, 19-2-02.

93 Η Γαλλία εκπέμπει προς τις αραβικές χώρες από εγκαταστάσεις στο Κάβο Γκρέκο, τα τελευταία τριάντα χρόνια. Τις ίδιες εγκαταστάσεις χρησιμοποιεί και η Φωνή της Αμερικής, μεταδίδοντας στα αγγλικά, γαλλικά, αραβικά και περσικά. Η Βρετανία μεταδίδει τη διεθνή υπηρεσία του BBC στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή από ραδιοφωνικό σταθμό στο Ζύγι. Βλ. *Ο Φιλελεύθερος*, 14-5-02 και *Πολίτης*, 8-6-02.

94 Εξαίρεση αποτελεί ίσως η περίοδος μετά την τουρκική εισβολή, έως το θάνατο του Μακαρίου. Τα δύο αυτά χρόνια είχε συσταθεί επιτροπή διαφώτισης που συνεδρίαζε κάθε έξι μήνες. Συμμετείχαν ο γενικός διευθυντής του υπουργείου Εξωτερικών, ο διευθυντής του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, ο πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών της Βουλής και ο πρόεδρος επιτροπής κομμάτων και οργανώσεων, υπό την προεδρία του Μακαρίου. Ο πρώην Διευθυντής του ΓΤΠ Ανδρέας Σοφοκλέους θεωρεί πως αυτή παραμένει η μόνη συντονισμένη προσπάθεια προπαγάνδας, από ιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας (συνομιλία 11-9-03).

95 Το Φεβρουάριο του 2000 το Υπουργικό Συμβούλιο όρισε τη Διαφώτιση ως “φανερή ή συγκεκαλυμμένη δράση η οποία: α) αποσκοπεί και κατατείνει στην πληροφόρηση, ενημέρωση και επηρεασμό των φορέων ή των προσώπων εκείνων τα οποία λαμβάνουν αποφάσεις ή μπορούν να επηρεάσουν τα κέντρα λήψεως αποφάσεων επί του Κυπριακού και της πορείας ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, β) αποσκοπεί στην προβολή τέτοιας εικόνας του αντιπάλου, ώστε να εξυπηρετούνται οι δικές μας επιδιώξεις και γ) αποσκοπεί και κατατείνει στην εξουδετέρωση της άποψης και εντύπωσης ότι οι δύο κοινότητες δεν μπορούν να συμβιώσουν σ’ ένα κράτος.”

96 Συνομιλία με ανώτατο αξιωματούχο του ΓΤΠ, 17-6-02.

97 Ο όρος χρησιμοποιείται καταχρηστικά, γιατί τα μέρη ενός συστήματος (εν προκειμένω το ΥΠΕΞ, το ΓΤΠ, τα πολιτικά κόμματα και οι οργανώσεις των αποδήμων) τελούν εξ ορισμού σε σχέση ενότητας, αλληλεξάρτησης και συντονισμού.

98 Υπουργική Επιτροπή Διαφώτισης και Συμβουλευτική Επιτροπή Διαφώτισης.

υπουργείων, και επιπλέον ανώτατοι αξιωματούχοι από τέσσερις άλλες κρατικές υπηρεσίες. Ο μηχανισμός είναι εκ των πραγμάτων δυσκίνητος, όμως βασική του αδυναμία είναι το γεγονός πως εκχωρεί την πρωτοβουλία για “διαφωτιστικές δραστηριότητες” σε δημόσιους οργανισμούς, κυβερνητικά τμήματα, ή και ιδιώτες, που δρουν χωρίς συντονισμό μεταξύ τους, και αρκείται στη χρηματοδότησή τους. Τα περιορισμένα κονδύλια⁹⁹ και η χρονοβόρα διαδικασία που απαιτείται για έγκριση κάθε διαφωτιστικού έργου, ακόμα και όταν η εισήγηση προέρχεται από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, πολλές φορές καταδικάζουν εκ των προτέρων την προσπάθεια¹⁰⁰. Στο σύστημα εμπλέκεται επίσης το υπουργείο Εξωτερικών και οι Σύμβουλοι – Ακόλουθοι Τύπου του ΓΤΠ¹⁰¹, που είναι αρμόδιοι για Διαφώτιση και επηρεασμό δημοσιογράφων στις ανά τον κόσμο διπλωματικές αποστολές της Κύπρου. Σημαντικό ρόλο στη διαφώτιση της κοινής γνώμης στο εξωτερικό για το Κυπριακό διαδραματίζουν οι οργανώσεις των αποδήμων, ιδίως μέσω της Παγκόσμιας Συντονιστικής Επιτροπής Κυπριακού Αγώνα, και οίκοι δημοσίων σχέσεων¹⁰².

Στο εσωτερικό, εάν εξαιρέσει κανείς τις προπαγανδιστικές δημοσιεύσεις που εμφανίζονται κατά καιρούς στον τουρκοκυπριακό Τύπο, στο πλαίσιο επιχειρήσεων της ΚΥΠ, οι εκάστοτε κυβερνήσεις δεν προσπάθησαν ή απέτυχαν να καταστρώσουν πολιτική υποστήριξης των Τουρκοκυπρίων, μέσω των ΜΜΕ. Για δεκαετίες οι Τουρκοκύπριοι αφέθηκαν έρμαιο της συνεχούς, έντονης και διχοτομικής προπαγάνδας του Ντενκτάς και της Τουρκίας¹⁰³, ενώ το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, που λειτουργικά και θεσμικά μπορούσε να αντιτάξει ενημερωτικά και ψυχαγωγικά προγράμματα στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο, παρέμεινε αδρανές¹⁰⁴.

Ο Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ θεωρεί πως υπάρχει γενικότερα σοβαρό πρόβλημα Διαφώτισης και εντοπίζει την αιτία στην απουσία ενιαίου συντονιστικού φορέα με μακροχρόνιο σχεδιασμό. Επισημαίνει ότι, παλαιότερα, στήρι-

⁹⁹ Ετησίως διατίθενται για σκοπούς Διαφώτισης περίπου δύο έως τρία εκατομμύρια λίρες, για το ΥΠΕΞ και το ΓΤΠ, ποσό που μειώνεται σταδιακά, αφού τα χρήματα, παραδόξως, δεν αξιοποιούνται. Βλ. τις δηλώσεις του κυβερνητικού εκπροσώπου στην Επιτροπή Οικονομικών της Βουλής, *Ο Φιλελεύθερος*, 12-11-03.

¹⁰⁰ Η διαπίστωση ανήκει στο διευθυντή του ΓΤΠ Γιαννάκη Σολωμού. Βλ. *The Cyprus Weekly*, June 21 – 27, 2002.

¹⁰¹ Η κυβέρνηση, υιοθετώντας εισήγηση του υπουργείου Εξωτερικών, αποφάσισε κατάργηση του θεσμού των Ακολούθων Τύπου έως τον Ιούνιο του 2004 και ανάθεση των καθηκόντων τους σε διπλωμάτες. Επηρεαζόμενοι Ακόλουθοι Τύπου προσέφυγαν στο Ανώτατο Δικαστήριο κατά της απόφασης. Βλ. *Ο Φιλελεύθερος*, 16-10-03, 28-11-03, 11-12-03, 21-1-04, και *Πολίτης*, 25-7-03, 16-10-03, 28-11-03, 11-12-03, 12-1-04.

¹⁰² *Πολίτης*, 7-11-02.

¹⁰³ Βλ. Κώστας Γενάρης, *Εξ Ανατολών*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000.

¹⁰⁴ Βλ. και *Ο Φιλελεύθερος*, 5-1-03.

ξη των Τουρκοκυπρίων από την κυπριακή πολιτεία ίσως να σήμαινε πράξη προδοσίας, ενώ αντίθετα η Τουρκία ακολουθούσε ανέκαθεν προπαγανδιστική πολιτική με σταθερούς στόχους. Πέρα από την έλλειψη πολιτικής βούλησης, η αδυναμία του ΡΙΚ να προβάλει προγράμματα με στόχο την ενίσχυση της τουρκοκυπριακής κοινότητας και την αποδυνάμωση της τουρκικής προπαγάνδας οφείλεται και σε αμιγώς πρακτικούς λόγους: στην ανεπαρκή υποδομή, οργάνωση και στελέχωση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης. Έως το 1996, επισημαίνει ο Γενικός του Διευθυντής, το ΡΙΚ αντιμετώπιζε πρόβλημα επιβίωσης και ως πρόσφατα ετίθετο προς συζήτηση ακόμα και η πώλησή του σε ιδιώτες¹⁰⁵.

Η κυπριακή πολιτεία αποφάσισε να ενισχύσει τα προγράμματα του ΡΙΚ στην τουρκική γλώσσα μόλις το 2003, με “την επέκταση του υποτιτλισμού προγραμμάτων, την αύξηση της διάρκειας του δελτίου ειδήσεων στην Τουρκική, καθώς και των προγραμμάτων Aktualite και Prisma, και τη δημιουργία μιας νέας τηλεοπτικής εκπομπής, η οποία να απευθύνεται στους Τουρκοκύπριους και να έχει ως στόχο να συμβάλει στην καλλιέργεια κλίματος εμπιστοσύνης, αλληλοσεβασμού και ειρήνης ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους, να εξουδετερώνει την προπαγάνδα του κατοχικού καθεστώτος και να προβάλει το θετικό αντίκτυπο που θα έχει η ένταξη στην ΕΕ για τους Τουρκοκύπριους. [...] Επιπλέον να παρέχεται η δυνατότητα εκμάθησης της Ελληνικής προς τους Τ/Κ μέσω εκπαιδευτικών εκπομπών του ΡΙΚ.”¹⁰⁶

Το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε επίσης τη λήψη μέτρων “για την προβολή της τουρκοκυπριακής κοινότητας, στην Κύπρο και διεθνώς, ως συστατικού μέρους του Κυπριακού Λαού και ως οντότητας με τις δικές της πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Στα πλαίσια της εκλαΐκευσης της πολιτικής αυτής θα αξιοποιηθεί μια τακτική σειρά ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών (τόσο από το ΡΙΚ όσο και από ιδιωτικά κανάλια με επιχορήγηση των συγκεκριμένων εκπομπών). Οι εκπομπές θα καλύπτουν την ιστορία, την πολιτιστική παράδοση, τα όποια κοινά χαρακτηριστικά με τις υπόλοιπες κοινότητες της Κύπρου και τη σημερινή κατάσταση των Τουρκοκυπρίων.”¹⁰⁷

Έστω και αργά, τα μέτρα στήριξης των Τουρκοκυπρίων αποτελούν ένα πρακτικό βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, εφόσον υλοποιηθούν¹⁰⁸. Είναι όμως δύσκολο να αντισταθμίσουν τη διχοτομική επικοινωνιακή πολιτική του κατο-

¹⁰⁵ Συνέντευξη με το Γενικό Διευθυντή του ΡΙΚ Μάριο Μαυρίκιο, 12-9-03.

¹⁰⁶ Κυπριακή Δημοκρατία, Υπόμνημα, Πολιτική της Κυβέρνησης έναντι των Τουρκοκυπρίων (Δέσμη Μέτρων), Παράρτημα Θ (2) και Ζ (2), 30-4-03, Λευκωσία.

¹⁰⁷ Ibid., Παράρτημα Θ (3).

¹⁰⁸ Βλ. κριτική για καθυστέρηση στην εφαρμογή, *Πολίτης*, 29-6-03.

χικού καθεστώτος, που ενισχύει το ραδιοτηλεοπτικό σταθμό Μπαϊράκ¹⁰⁹, επιχειρεί να προσεταιριστεί ή να αποδυναμώσει τα υπόλοιπα ΜΜΕ στα κατεχόμενα¹¹⁰ και επιστρατεύει επιπλέον την τρομοκρατία των Γκρίζων Λύκων¹¹¹. Το ΡΙΚ και το υπουργείο Εσωτερικών επεξεργάστηκαν μελέτη για δημιουργία τρίτου τηλεοπτικού καναλιού για τους Τουρκοκυπρίους¹¹², παρά το πρόβλημα λήψης του προγράμματος του ΡΙΚ στην Κερύνεια, λόγω έλλειψης αναμεταδότη¹¹³.

Ο κοινός δορυφόρος Ελλάδας και Κύπρου Hellas Sat και οι ανταλλαγές προγραμμάτων με κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσφέρουν πρωτοφανείς δυνατότητες για ενίσχυση της Διαφώτισης. Ήδη το δορυφορικό πρόγραμμα του ΡΙΚ φτάνει, μέσω του Hellas Sat, σε ολόκληρη την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή και με τις κατάλληλες ρυθμίσεις είναι δυνατό να μεταδίδεται και παγκοσμίως¹¹⁴. Χρειάζεται ωστόσο ριζική αναμόρφωση, σύμφωνα και με τις υποδείξεις των αποδήμων, που συχνά καταφεύγουν στον Τύπο για να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους για το περιεχόμενό του¹¹⁵.

Όμως, όσο η πολιτεία εμφανίζεται απρόθυμη να επανεξετάσει τη γενικότερη αποστολή του ΡΙΚ και να το στηρίξει αναλόγως¹¹⁶, όσο τα μέλη του εκάστοτε διοικητικού του συμβουλίου αντανakλούν τις κομματικές ισορροπίες, και όσο η στελέχωση, οργάνωση και διεύθυνσή του συνεχίζει να μην ανταποκρίνεται στα διεθνή πρότυπα, η δημόσια ραδιοτηλεόραση θα παραμένει ανίκανη να ανταποκριθεί στο πολύμορφο έργο που επιβάλλουν οι νέες συνθήκες, ιδίως με την ένταξη στην ΕΕ και την περίπτωση λύσης του Κυπριακού. Με την υπογραφή συμφωνίας λύσης, το ΡΙΚ και γενικότερα τα ΜΜΕ πρέπει να είναι έτοιμα να συμβάλουν συντονισμένα στην επανένωση του νησιού¹¹⁷, ακόμα και σε σχέση με την κοινωνική ενσωμάτωση των εποίκων, στο βαθμό που και αυτοί θα αποτελέσουν παράμετρο της λύσης του Κυπριακού.

¹⁰⁹ Πολίτης, 22-7-03 και 5-10-03.

¹¹⁰ Πολίτης, 22-7-03 και 5/6-11-03 και Ο Φιλελεύθερος 6-11-03.

¹¹¹ Ο Φιλελεύθερος, 5/6-10-03 και Πολίτης, 5/6-10-03 και 2-11-03.

¹¹² Πολίτης, 9-9-03.

¹¹³ Βλ. υποσημ. 105.

¹¹⁴ Βλ. λεπτομερώς Ο Φιλελεύθερος, 14-9-03 και 11-12-03. Επίσης Πολίτης, 31-12-03.

¹¹⁵ Παρά την κριτική, εντός και εκτός Κύπρου, για την ποιότητα του δορυφορικού προγράμματος του ΡΙΚ, ο Γενικός Διευθυντής του ιδρύματος το θεωρεί ικανοποιητικό. Βλ. υποσημ. 105.

¹¹⁶ Για σκοπούς σύγκρισης, στη Βρετανία η άδεια χρήσης τηλεοπτικού δέκτη κοστίζει 116 στερλίνες ετησίως, που διατίθενται για τη λειτουργία του BBC. Βλ. *The Guardian*, 11-2-03.

¹¹⁷ Ήδη γίνεται λόγος για “Παιδαγωγική της Επαναπροσέγγισης”. Βλ. Πολίτης, 2-11-03.

Οι αλληπάλληλες απολογίες του πρώην υπουργού Εξωτερικών για τους λανθασμένους χειρισμούς των εκάστοτε κυβερνήσεων στο θέμα των Αγνοουμένων¹¹⁸, που έτυχε εκμετάλλευσης για σκοπούς προπαγάνδας επί τρεις δεκαετίες, με μόνο αποτέλεσμα την παράταση του πόνου των συγγενών τους, αρκούν για να καταδείξουν ότι χρειάζεται συνολική επανεξέταση της έως τώρα ακολουθούμενης πολιτικής σε θέματα Διαφώτισης¹¹⁹. Μερίδιο ευθύνης έχουν όμως και τα ΜΜΕ. Οι επισημάνσεις του Γιάννου Κρανιδιώτη το 1998 είναι σήμερα περισσότερο επίκαιρες από ποτέ:

“Ιδιαίτερα στα θέματα της εξωτερικής πολιτικής και μάλιστα στα εθνικά θέματα με προεξάρχουσα θέση το Κυπριακό, θα πρέπει η αντιμετώπιση από τον Τύπο και τα ΜΜΕ να γίνεται με πολλή προσοχή, σοβαρότητα, αυτοσυγκράτηση και ψυχραιμία. Απαιτείται ιδιαίτερη εθνική ευαισθησία και ευθύνη, ειδικότερες γνώσεις, συνεχής παρακολούθηση, συνολική εποπτεία των επιμέρους χειρισμών και κινήσεων, ώστε ο συντάκτης και ο ρεπόρτερ να ερμηνεύουν τα γεγονότα μέσα από την αλληλουχία τους, χωρίς να αποσυνδέουν ή να μεγεθύνουν το μέρος από το όλο. Οι διπλωματικοί χειρισμοί συνιστούν ένα πλέγμα ενεργειών με επιμέρους τακτικές κινήσεις που, αν αντιμετωπιστούν επιπόλαια ή αποσπασματικά από το δημοσιογράφο, υπάρχει κίνδυνος δημιουργίας συγχύσεων και επιπλοκών στις προσπάθειες προώθησης μιας πολιτικής. [...]

Άλλοτε πάλι παρατηρείται το φαινόμενο να επηρεάζεται η άσκηση της επίσημης εξωτερικής πολιτικής όχι από τι σχεδιάζεται ή γίνεται στο εξωτερικό, αλλά από τι γράφεται, λέγεται ή πώς παρουσιάζεται στο εσωτερικό. Να αυτοπαγιδεύεται δηλαδή η εξωτερική μας πολιτική από σκοπιμότητες εσωτερικής κατανάλωσης ή και να ασκείται εξ αντανakλάσεως. [...]

Η εθνοκεντρική θεώρηση των πραγμάτων – για την οποία μέρος της ευθύνης φέρουν και οι πολιτικοί – έχει πολλές φορές ως αποτέλεσμα να αγνοούμε ότι ο κυπριακός λαός αποτελείται από δύο κοινότητες και ότι η επιδιωκόμενη λύση του Κυπριακού, για να είναι βιώσιμη, θα πρέπει να είναι προς όφελος και να δίνει απαντήσεις στις ανησυχίες και των δύο πλευρών. Η διαπίστωση αυτή, μολονότι αυτονόητη, απαιτεί ένα «άλλαγμα» από τους φορείς του δημόσιου λόγου στη χώρα μας, ώστε να μπορέσουν να παρακολουθήσουν αυτό που οι δύο κοινωνίες, ένθεν και ένθεν της γραμμής του Αττίλα, επιθυμούν: την άρση των «ζυγών» του παρελθόντος, που θα τις επι-

¹¹⁸ Βλ. ενδεικτικά *Cyprus Mail* και *Σημερινή*, 22-6-01.

¹¹⁹ Σκληρή αλλά δίκαιη κριτική δημοσίευσε ο *Φιλελεύθερος*, 26-7-03. Κύπριος αρθρογράφος επεσήμανε ήδη από το 1928, σε κείμενο με τίτλο *Τα χάλια της κυπριακής πολιτικής*: “Σκέψεις και αποφάσεις της στιγμής, βεβιασμένοι και αμελέτητοι κατά κανόνα, και το χειρότερον από όλα, χωρίς συντονισμόν ενεργείας, ο οποίος είναι ο πρώτος όρος της επιτυχίας.” Βλ. Νέα Φωνή της Κύπρου, 14-11-28, όπως αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Πολίτης*, 26-9-03.

τρέψει να αναζητήσουν από κοινού το δρόμο προς την αρμονική συμβίωση, την ευημερία, την Ευρώπη, και μέσω όλων αυτών, προς την ειρήνη. [...]

Απαιτείται, λοιπόν, στην κρίσιμη φάση που διέρχεται σήμερα το Κυπριακό, η επανατοποθέτησή του και στις προτεραιότητες της επικοινωνιακής πολιτικής που ασκούν τα ΜΜΕ. Να προσθέσω εδώ μάλιστα ότι η ανάγκη αυτή γίνεται επιτακτικότερη, αν λάβουμε υπόψη τη μεταχείριση του Κυπριακού από τα ξένα και διεθνή ΜΜΕ. Εμφανίζεται υποβαθμισμένο σε σύγκριση με την κάλυψη παρόμοιων διεθνών προβλημάτων και φαινομένων παραβίασης της διεθνούς νομιμότητας και καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και αντιμετωπίζεται από μία μονομέρεια που συνάδει εκάστοτε με την εξυπηρέτηση των συγκεκριμένων ξένων γεωπολιτικών συμφερόντων στην περιοχή.”¹²⁰

Όπλα μαζικής εξαφάνισης, μαζική εξαπάτηση και το τρίγωνο του αίματος: πολιτική, ΜΜΕ και μυστικές υπηρεσίες

Οι πέντε πράκτορες που πιάστηκαν επ’ αυτοφώρω να ρυθμίζουν κοριούς στα γραφεία της Εθνικής Επιτροπής των Δημοκρατικών στο ξενοδοχείο Watergate, τα χαράματα της 17^{ης} Ιουνίου 1972, καθόλου δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι το σκάνδαλο¹²¹ θα οδηγούσε στην πρώτη παραίτηση Προέδρου¹²² στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών. Η υπόθεση Watergate κατέδειξε με δραματικό τρόπο τους κινδύνους που περικλείει η διατάραξη της λεπτής ισορροπίας των σχέσεων πολιτικής, ΜΜΕ και μυστικών υπηρεσιών: όταν οι πολιτικοί χρησιμοποιούν τις μυστικές υπηρεσίες ξεπερνώντας τα όρια, τα ΜΜΕ ενδέχεται να παρέμβουν, αποκαθιστώντας την ισορροπία.

Τριάντα χρόνια μετά το Watergate η Ιστορία επαναλήφθηκε, και τα ΜΜΕ στις ΗΠΑ και τη Βρετανία αναδείχτηκαν ρυθμιστές της σχέσης πολιτικής και μυστικών υπηρεσιών. Για να δικαιολογήσει τον πόλεμο κατά του Ιράκ¹²³, ο

¹²⁰ Ομιλία του Γιάννου Κρανιδιώτη στην εκδήλωση “Το Κυπριακό στα ΜΜΕ”, που διοργάνωσαν στις 15-12-98 στην Αθήνα ο Σύλλογος Κυπρίων Επιστημόνων και το Σπίτι της Κύπρου. Κάποιες επισημάνσεις αφορούν ειδικότερα στα ελλαδικά ΜΜΕ.

¹²¹ Το αποκάλυψε η Washington Post. Βλ. το αρχείο της εφημερίδας, www.washingtonpost.com.

¹²² Στις προεδρικές εκλογές το Νοέμβριο του 1972 επανεξελέγη ο υποψήφιος των Ρεπουμπλικάνων Richard Nixon, προς όφελος του οποίου γίνονταν οι υποκλοπές, εξαναγκάστηκε όμως σε παραίτηση τον Αύγουστο του 1974.

¹²³ Βλ. κριτική κατά της επιχείρησης στο Ιράκ από την πρώην Αμερικανίδα ΥΠΕΞ Madeleine K. Albright, *Bridges, Bombs, or Bluster?*, Foreign Affairs, Vol. 82, No. 5, September/October 2003.

Αμερικανός Πρόεδρος George Bush ισχυρίστηκε¹²⁴, εγκαινιάζοντας μια πρωτοφανή επιχείρηση παραπλάνησης της αμερικανικής κοινής γνώμης με πρωτεργάτη το Πεντάγωνο¹²⁵, ότι η Βαγδάτη διέθετε όπλα μαζικής καταστροφής και επιπλέον είχε προσπαθήσει να προμηθευτεί πεντακόσιους τόνους ουράνιο από το Νίγηρα¹²⁶. Το εγχείρημα ήταν εύκολο: σύμφωνα με δημοσκοπήσεις, οι Αμερικανοί ήδη πίστευαν, λανθασμένα βέβαια, ότι στους αεροπειρατές της 11ης Σεπτεμβρίου βρίσκονταν Ιρακινοί, ότι στις επιθέσεις είχε προσωπική εμπλοκή ο Σαντάμ Χουσέιν, και ότι είχαν εντοπιστεί στο Ιράκ όπλα μαζικής καταστροφής¹²⁷.

Ο πόλεμος στο Ιράκ έγινε, όμως μήνες μετά την κατάληψη της χώρας τα όπλα δεν βρέθηκαν¹²⁸ και οι πληροφορίες για το ουράνιο από το Νίγηρα, που προέρχονταν από τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες, αποδείχτηκαν λανθασμένες¹²⁹. Τα όπλα μαζικής καταστροφής (Weapons of Mass Destruction – WMD) του Ιράκ μετονομάστηκαν προσφυώς σε όπλα μαζικής εξαφάνισης (Weapons of Mass Disappearance)¹³⁰.

¹²⁴ *State of the Union*, George W. Bush, The White House, 28-1-03. Βλ. και το υπόμνημα που κατέθεσε ο Πρόεδρος Bush στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 12-9-02, *A decade of deception and defiance: Saddam Hussein's defiance of the United Nations*.

¹²⁵ Μέσω του Γραφείου Ειδικών Σχεδίων του Πενταγώνου (Office of Special Plans). Βλ. αναλυτικά Seymour M. Hersh, *Selective Intelligence: Donald Rumsfeld Has His Own Special Sources. Are They Reliable?*, The New Yorker, 6-5-03. Υπηρεσία με τους ίδιους στόχους, με την κωδική ονομασία Operation Rockingham, διατηρούσε και η Βρετανία. Βλ. *The Guardian*, 21/22/29-11-03 και *The Sunday Times*, 28-12-03.

¹²⁶ Για μια περιεκτική παρουσίαση της σημασίας του ψεύδους στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, ιδίως σε σχέση με το Ιράκ, βλ. Ignacio Ramonet, *State-sponsored lies*, Le Monde diplomatique (English edition), Ιούλιος 2003.

¹²⁷ Lori Robertson, *Baghdad Urban Legends*, American Journalism Review, October / November 2003.

¹²⁸ Μετά το θάνατο εκατοντάδων Αμερικανών στρατιωτών στο Ιράκ, η CIA υποστήριξε ότι “ο εντοπισμός των μικρού μεγέθους αλλά εξαιρετικά θανατηφόρων όπλων σε μια χώρα μεγαλύτερη από την πολιτεία της Καλιφόρνια θα ήταν αποκαρδιωτικό εγχείρημα, ακόμα και σε πολύ πιο φιλόξενες συνθήκες.” Βλ. Central Intelligence Agency, Director of Central Intelligence, *Iraq's WMD Programs: Culling Hard Facts from Soft Myths*, 28-11-03.

¹²⁹ Seymour M. Hersh, *Who lied to Whom?*, The New Yorker, 31-3-03, *Time Magazine*, 13-7-03 και *Washington Post* και *Financial Times*, 14-7-03. Αργότερα αποκαλύφθηκε ότι τα έγγραφα που αποδείκνυαν δήθεν τη σχέση Ιράκ – Νίγηρα είχε δώσει στην MI6 η ιταλική ΥΠ SISMI. Ωστόσο, όπως παραδέχτηκε αργότερα και ο Λευκός Οίκος, τα έγγραφα ήταν πλαστά. Βλ. *Reuters*, *White House Says Iraq Uranium Claim Forged*, 8-7-03 και *La Repubblica*, 16-7-03.

¹³⁰ Michael Duffy, *Weapons of Mass Disappearance*, Time Magazine, 9-6-03.

Ανώτατα στελέχη των ΥΠ των ΗΠΑ εξοργίστηκαν τόσο με τους χειρισμούς του Λευκού Οίκου¹³¹, που σχημάτισαν σύνδεσμο¹³² και έστειλαν επιστολή στον Πρόεδρο Bush, σημειώνοντας ότι “Άνκαι στο παρελθόν υπήρξαν περιπτώσεις κατά τις οποίες πληροφορίες των μυστικών υπηρεσιών διαστρεβλώθηκαν σκόπιμα για πολιτικούς λόγους, ποτέ προηγουμένως δεν υπήρξε τέτοια διαστρέβλωση με τόσο συστηματικό τρόπο, για να παραπλανηθούν οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποί μας και να υπερψηφίσουν τη διεξαγωγή ενός πολέμου.”¹³³ Το σκάνδαλο υποχρέωσε το Λευκό Οίκο να επιρρίψει την ευθύνη για τις ανακριβείς πληροφορίες στη CIA¹³⁴, παρόλο που τα ΜΜΕ αποκάλυψαν ότι ο George Bush επικαλέστηκε τις πληροφορίες, παρά την προειδοποίηση της CIA ότι ήταν αμφισβητούμενες¹³⁵. Ωστόσο, όταν ο διευθυντής της CIA κλήθηκε να δώσει εξηγήσεις ενώπιον της Γερουσίας¹³⁶, προτίμησε να αναλάβει πλήρως την ευθύνη¹³⁷, παρά να έρθει σε ευθεία αντιπαράθεση με το κατεστημένο. Σαράντα στους εκατό Αμερικανούς πίστευαν ότι ο Bush τούς εξαπάτησε¹³⁸.

Δυο εβδομάδες μετά, ανατρέποντας και πάλι το σκηνικό, την ευθύνη για την αναφορά του Προέδρου Bush στις λανθασμένες πληροφορίες ανέλαβε αυτή τη φορά ο Βοηθός Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας¹³⁹. Ταυτόχρονα, ο Λευκός Οίκος δημοσιοποίησε μέρος άκρως απόρρητης έκθεσης των μυστικών υπηρεσιών¹⁴⁰, σε μια προσπάθεια να πείσει ότι ο πόλεμος ήταν δικαιο-

¹³¹ “Γνωρίζω ότι αυτή η κυβέρνηση είπε ψέματα στην κοινή γνώμη για να κερδίσει την υποστήριξη της για την επίθεση στο Ιράκ”, δήλωσε αξιωματούχος των μυστικών υπηρεσιών του Στρατού σε δημοσιογράφο των *New York Times*, 6-6-03.

¹³² Veteran Intelligence Professionals for Sanity.

¹³³ *New York Times*, 30-5-03. Σύμφωνα μάλιστα με το Seymour M. Hersh, *The Stovepipe*, *The New Yorker*, 27-10-03, τα πλαστά έγγραφα σε σχέση με το Νίγηρα δεν αποκλείεται να διοχέτευσαν μυστικοί πράκτορες της CIA που αφυπηρέτησαν, για να εκδικηθούν την κυβέρνηση Bush για τον τρόπο με τον οποίο μεταχειρίστηκε τις ΥΠ.

¹³⁴ *Associated Press*, CIA Approved Iraqi Uranium Claim, White House Says, 11-7-03.

¹³⁵ Βλ. πχ *CBS Evening News*, 10-7-03. Στις 15-7-03 η *Washington Post*, που διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με τις αμερικανικές ΥΠ, ουσιαστικά απέδειξε ότι ο Bush είχε πει ψέματα. Γενικά βέβαια, τα αμερικανικά ΜΜΕ στήριξαν τον πόλεμο στο Ιράκ. Βλ. πλούσια κριτική στο *Fairness & Accuracy In Reporting*, Iraq & the Media (www.fair.org).

¹³⁶ *New York Times*, 15-7-03.

¹³⁷ *Statement by George J. Tenet*, Director of Central Intelligence, CIA, 11-7-03.

¹³⁸ *Newsweek Web*, 12-7-03.

¹³⁹ US Department of State, Washington File, 23-7-03.

¹⁴⁰ National Intelligence Estimate, October 2002. Βλ. *Financial Times*, 19-7-03. Αργότερα, η Επιτροπή Πληροφοριών της Γερουσίας κατηγόρησε τη CIA ότι είχε συντάξει την έκθεση πρόχειρα, με αποτέλεσμα τα λανθασμένα συμπεράσματά της να παραπλανήσουν το Λευκό Οίκο.

λογημένος. Όμως, η Επιτροπή Πληροφοριών της Βουλής των Αντιπροσώπων, αφού μελέτησε δεκαεννιά τόμους απόρρητων εγγράφων των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών, κατέληξε ότι τα στοιχεία δεν ήταν αρκετά για να δικαιολογήσουν πόλεμο κατά του Ιράκ¹⁴¹.

Μέσα σε λίγους μήνες, έκθεση της φημισμένης Σχολής Πολέμου του αμερικανικού στρατού κατέληξε ότι ο πόλεμος στο Ιράκ ήταν στρατηγικό λάθος¹⁴². Ο Paul O'Neill, πρώην στενός συνεργάτης του Προέδρου Bush και υπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ έως το τέλος του 2002, αποκάλυψε ότι η αμερικανική κυβέρνηση σχεδίαζε να εισβάλει στο Ιράκ εξ αρχής και ότι, ως μέλος του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας, ουδέποτε είδε αποδείξεις για την ύπαρξη όπλων μαζικής καταστροφής¹⁴³. Ο Αμερικανός επικεφαλής των επιθεωρητών όπλων στο Ιράκ (Iraq Survey Group) David Kay παραιτήθηκε, δηλώνοντας ότι η Βαγδάτη δεν διέθετε χημικά ή βιολογικά όπλα¹⁴⁴, καταθέτοντας στη Γερουσία ότι οι αρχικές πληροφορίες περί του αντιθέτου ήταν λανθασμένες¹⁴⁵ και ζητώντας τη διεξαγωγή ανεξάρτητης έρευνας¹⁴⁶. Τελικά, ο ίδιος ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Colin Powell υποχρεώθηκε να παραδεχτεί πως η Βαγδάτη ίσως και να μη διέθετε όπλα μαζικής καταστροφής¹⁴⁷, για να συμφωνήσει μαζί του και η Σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας Condoleezza Rice¹⁴⁸.

Προτού κοπάσει το πρώτο σκάνδαλο, ξέσπασε και δεύτερο, όταν ο πρώην Αμερικανός πρεσβευτής στην Γκαμπόν Joseph Wilson, που εστάλη από τη

Η CIA απάντησε ότι, ενώ συνήθως το National Intelligence Estimate ετοιμάζεται ύστερα από εργασία μηνών, ολοκληρώθηκε σε μόλις τρεις εβδομάδες, λόγω πιέσεων του Λευκού Οίκου. Βλ. *Washington Post*, 24-10-03 και *New York Times*, 25-10-03.

¹⁴¹ Βλ. *Washington Post* και *Financial Times*, 28-9-03, και αναλυτικά Thomas Powers, *The Vanishing Case for War*, The New York Review of Books, Vol. 50, No. 19, 4-12-03. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και η μελέτη του Carnegie Endowment for International Peace, *WMD in Iraq: Evidence and Implications*, January 2004. Για τη σύγχυση της αμερικανικής κοινής γνώμης λόγω των εξελίξεων, βλ. τις απόψεις του Μάριου Ευρυβιάδη, *Ο Φιλελεύθερος*, 29-6-03.

¹⁴² Jeffrey Record, *Bounding the Global War on Terrorism*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, December 2003. Βλ. και *BBC News*, 13-1-04, *Jane's Intelligence Digest*, 15-1-04.

¹⁴³ *BBC News*, 12-1-04 και *Πολίτης*, 13-1-04.

¹⁴⁴ Βλ. *Reuters*, Iraq arms hunter raises WMD doubts, 24-1-04,

¹⁴⁵ *BBC News*, 28-1-04 και *International Herald Tribune*, 29-1-04.

¹⁴⁶ *Washington Post*, 29/30-1-04.

¹⁴⁷ Βλ. *Washington Post* και *BBC News*, 25-1-04.

¹⁴⁸ *BBC News*, 30-1-04.

CIA στην Αφρική το Φεβρουάριο του 2002 για να συλλέξει πληροφορίες για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράκ, αποκάλυψε ότι ο Λευκός Οίκος διαστρέβλωσε τα ευρήματά του για να δικαιολογήσει τον πόλεμο κατά της Βαγδάτης¹⁴⁹. Για να τον εκδικηθεί, αλλά κυρίως για να αποτρέψει παρόμοιες αποκαλύψεις από άλλους αξιωματούχους στο μέλλον¹⁵⁰, ο Λευκός Οίκος διέρρευσε στον Τύπο το όνομα της συζύγου του και το γεγονός ότι ήταν μυστική πράκτορας της CIA¹⁵¹, εμποδίζοντας την έτσι να αναλάβει στο μέλλον επιχειρησιακά καθήκοντα και θέτοντας ουσιαστικά τέλος στην καριέρα της¹⁵². Η πρωτοφανής ενέργεια της κυβέρνησης Bush προκάλεσε σάλο και διατάχθηκε έρευνα για να διαπιστωθεί η πηγή της διαρροής¹⁵³. “Δεν έχω ιδέα αν θα βρούμε τελικά ποιος διέρρευσε την πληροφορία, εν μέρει γιατί – με κάθε σεβασμό προς το επάγγελμά σας – προστατεύετε πολύ καλά εκείνους που διαρρέουν”, δήλωσε στους δημοσιογράφους ο George Bush¹⁵⁴.

“Σήμερα ο πρωθυπουργός της Βρετανίας Tony Blair υποστήριξε πλήρως τον Πρόεδρο Bush, σε σχέση με τον πόλεμο για ανατροπή του Σαντάμ Χουσέιν, δηλώνοντας ότι η σύγκρουση είναι δικαιολογημένη, ακόμα και αν οι συμμαχικές δυνάμεις δεν εντοπίσουν απαγορευμένα όπλα στο Ιράκ”, έγραφαν οι *New York Times* στις 17 Ιουλίου του 2003. Την ίδια μέρα ο δόκτωρ David Kelly, ανώτατος σύμβουλος της βρετανικής και της αμερικανικής κυβέρνησης και του ΟΗΕ σε θέματα όπλων μαζικής καταστροφής, έπεφτε νεκρός στο δάσος κοντά στο σπίτι του στην Οξφόρδη, θύμα της διαμάχης που είχε ξεσπάσει μεταξύ της Downing Street και του BBC.

¹⁴⁹ Σε άρθρο στους *New York Times* και σε συνέντευξη στη *Washington Post*, 6-7-03. Βλ. επίσης *Associated Press*, Ex - Envoy: US Twisted Iraq Intelligence, και *Reuters*, Leading Senators Clash on Iraq Probe, 6-7-03.

¹⁵⁰ Είχε προηγηθεί η συνέντευξη του Hans Blix, πρώην επικεφαλής της Επιτροπής Ελέγχου, Επαλήθευσης και Επιθεώρησης του ΟΗΕ για το Ιράκ (UNMOVIC), που αποκάλυψε ότι η Ουάσινγκτον ασκούσε πιέσεις στους επιθεωρητές όπλων, για να συντάξουν έκθεση που να διευκόλυνε τον πόλεμο κατά της Βαγδάτης. Βλ. *The Guardian*, 11-6-03.

¹⁵¹ Η πληροφορίαδόθηκε σε επτά δημοσιογράφους και τη δημοσίευσε ένας που ανήκε στους Ρεπουμπλικάνους. Η σύζυγος του Wilson, Valerie Plame, ήταν Δημοκρατική. Βλ. λεπτομερώς *Washington Post*, 8-10-03. Ο Λευκός Οίκος ενδέχεται να διέρρευσε την πληροφορία και για να υποβαθμίσει τη σημασία των αποκαλύψεων του Wilson, υποστηρίζοντας ότι εξασφάλισε την αποστολή στην Αφρική λόγω μεσολάβησης της συζύγου του στη CIA. Βλ. *Washington Post*, 14-7-03 και λεπτομερώς *The Wall Street Journal*, 17-10-03.

¹⁵² *Guardian Unlimited*, 7-10-03.

¹⁵³ Βλ. *New York Times*, 30-9-03, *Washington Post*, 1/6/12-10-03, *Time Magazine*, The CIA Agent Flap: FBI Asks for Reporters to Talk, 2-1-04, *BBC News*, 30-12-03, και *Reuters*, CIA Leak Probe Focuses on Confidentiality Pledges, 2-1-04.

¹⁵⁴ *Washington Post*, 8-10-03. Αργότερα αποκαλύφθηκε ότι η ιδιότητα της Valerie Plame ήταν μάλλον γνωστή από χρόνια στους Ρώσους, μέσω του κατασκόπου Aldrich Ames, και ότι για το λόγο αυτό η CIA την τοποθέτησε στην Ουάσινγκτον από το 1994. Βλ. *New York Times*, 11-10-03.

Η πλεκτάνη της κυβέρνησης Blair, με στόχο να πείσει τη βρετανική κοινή γνώμη για την αναγκαιότητα του πολέμου κατά του Ιράκ, στο πλευρό των Αμερικανών, άρχισε να αποκαλύπτεται αρχές του 2003. Στις 6 Φεβρουαρίου ο βρετανικός τηλεοπτικός σταθμός Channel 4 αποκάλυπτε ότι η έκθεση της βρετανικής κυβέρνησης για τις μυστικές υπηρεσίες του Ιράκ¹⁵⁵, την οποία επικαλέστηκε ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών Colin Powell ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ την προηγούμενη μέρα, ήταν σε μεγάλο βαθμό αντιγραφή της μελέτης ενός μεταπτυχιακού φοιτητή σε πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, που είχε μάλιστα δημοσιευτεί το Σεπτέμβριο του 2002 στο περιοδικό *Middle East Review of International Affairs*¹⁵⁶.

Η είδηση εξέθεσε διεθνώς τη βρετανική κυβέρνηση, που υποχρεώθηκε να παραδεχτεί ότι μεγάλο μέρος της έκθεσης προερχόταν όντως από πληροφορίες που είχαν δημοσιευτεί σε περιοδικά και ακαδημαϊκές εκδόσεις¹⁵⁷. Αντί να συνταχθεί από τις ΥΠ, που δεν είχαν επαρκή στοιχεία για να αποδείξουν ότι το καθεστώς της Βαγδάτης αποτελούσε όντως απειλή που δικαιολογούσε τον πόλεμο, η έκθεση ήταν ένα συνονθύλευμα πληροφοριών που συνέταξε το επικοινωνιακό επιτελείο του πρωθυπουργικού γραφείου¹⁵⁸. Μέχρι τις 19 Μαρτίου, δέκα μέλη της κυβέρνησης των Εργατικών παραιτήθηκαν, μεταξύ των οποίων τρεις υπουργοί¹⁵⁹. Την καταστροφή όμως έφερε το πασίγνωστο πια ντοσιέ¹⁶⁰, που ετοίμασε και παρουσίασε η βρετανική κυβέρνηση το Σεπτέμβριο του 2002. Μια πρόταση που περιείχε, ότι η Βαγδάτη μπορούσε να χρησιμοποιήσει όπλα μαζικής καταστροφής σε 45 λεπτά από τη στιγμή που θα δινόταν η διαταγή, έμελλε να στοιχειώσει την κυβέρνηση Blair και να μονοπωλήσει το ενδιαφέρον των ΜΜΕ για τους επόμενους μήνες.

Στις 22 Μαΐου 2003 ο δημοσιογράφος του BBC Andrew Gilligan συναντάται με το δόκτορα Kelly, που του εκμυστηρεύεται ότι η βρετανική κυβέρνηση υπερέβαλε σε σχέση με την απειλή του Ιράκ, και ότι οι βρετανικές μυστικές υπηρεσίες δεν συμφωνούσαν με τη χρησιμοποίηση της αναφοράς στα “45 λεπτά”. Μια εβδομάδα μετά, ο Gilligan αποκαλύπτει στο ραδιόφωνο του BBC¹⁶¹ τις ανησυχίες του Kelly, επικαλούμενος “υψηλόβαθμο αξιωματού-

¹⁵⁵ *Iraq - Its Infrastructure of Concealment, Deception and Intimidation*, 30-1-03.

¹⁵⁶ Τις ομοιότητες πρώτος επεσήμανε ο ακαδημαϊκός του Cambridge Glen Rangwala, με email που έστειλε στις 5-2-03 στην Εκστρατεία Κατά των Κυρώσεων εις βάρος του Ιράκ (Campaign Against Sanctions on Iraq, www.casi.org.uk).

¹⁵⁷ *The Guardian*, 8-2-03

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ *BBC News*, 17/18/19-3-03.

¹⁶⁰ *Iraq's Weapons of Mass Destruction: The Assessment of the British Government*, 24-9-02.

¹⁶¹ *Today programme*, Radio 4, BBC, 29-5-03.

χο". Το ρεπορτάζ προκάλεσε αίσθηση, όμως η Downing Street το διέψευσε την ίδια μέρα, υποστηρίζοντας ότι το ντοσιέ ήταν αποκλειστικά έργο των μυστικών υπηρεσιών.

Τρεις μέρες μετά, ο Gilligan προχώρησε άλλο ένα βήμα και κατονόμασε τον Alastair Campbell, διευθυντή επικοινωνίας του Tony Blair, ως υπεύθυνο για την εισαγωγή στο ντοσιέ της αναφοράς στα "45 λεπτά"¹⁶². Εξοργισμένες από την τροπή της υπόθεσης, οι μυστικές υπηρεσίες της Βρετανίας άρχισαν να εκφράζουν δυσφορία, μέσω των ΜΜΕ, σε σχέση με τους χειρισμούς της κυβέρνησης. Οι εφημερίδες γράφουν ότι "Η MI6 νοιώθει ότι έχει δυσφημιστεί και ότι έχει τύχει πλήρους εκμετάλλευσης, και είναι γι' αυτό που διέρρευσε τις πληροφορίες στον Τύπο"¹⁶³ και ότι "Η MI6 και η MI5 προσπάθησαν να εξασφαλίσουν τη διαβεβαίωση της κυβέρνησης ότι ποτέ ξανά δεν θα χρησιμοποιήσει ως δικές τους, πληροφορίες που δεν προέρχονται από τις ίδιες."¹⁶⁴

Στις 6 Ιουνίου ο Alastair Campbell κάλεσε το BBC να απολογηθεί, όμως την ίδια μέρα το BBC, επικαλούμενο πηγή των βρετανικών ΥΠ, μετέδωσε ότι η Downing Street επέστρεψε έξι έως οκτώ φορές το προσχέδιο του ντοσιέ στις μυστικές υπηρεσίες, για να το τροποποιήσουν αναλόγως, και επίσης ότι στη διαδικασία ενεπλάκη ο ίδιος ο πρωθυπουργός¹⁶⁵. Ο Campbell επανήλθε και κατηγόρησε το BBC ότι τα ρεπορτάζ που μετέδωσε ήταν ψευδή¹⁶⁶ και στις 6 Ιουλίου ο Βρετανός πρωθυπουργός χαρακτήρισε γελοίο το επίμαχο ρεπορτάζ του Gilligan¹⁶⁷. Το μείζον πολιτικό θέμα υποχρέωσε την Επιτροπή Εξωτερικών της Βουλής των Κοινοτήτων να διεξαγάγει έρευνα, που ωστόσο ήταν περιορισμένη και δεν κατέληξε σε σαφή συμπεράσματα¹⁶⁸. Ένας στους τρεις Βρετανούς θεωρούσε πως δεν μπορούσε πια να εμπιστευτεί τον Tony Blair¹⁶⁹.

¹⁶² *Mail on Sunday*, 1-6-03. Το ρεπορτάζ του Gilligan, χωρίς όμως την αναφορά στον Campbell, επιβεβαιώνει την επομένη και η δημοσιογράφος του BBC Susan Watts, στην τηλεοπτική εκπομπή *Newsnight*. Πηγή της Watts ήταν επίσης ο δόκτωρ Kelly.

¹⁶³ *The Observer*, 1-6-03.

¹⁶⁴ *The Guardian*, 5-6-03. Βλ. και *Jane's Intelligence Digest*, Iraq: Intelligence or Deception?, 17-6-03.

¹⁶⁵ *BBC News*, 6-6-03.

¹⁶⁶ *The Guardian*, 26-6-03.

¹⁶⁷ *BBC News*, 6-7-03.

¹⁶⁸ *The Decision to go to War in Iraq*, House of Commons, Foreign Affairs Committee, 7-7-03. Αργότερα ολοκληρώθηκε και η έρευνα της Επιτροπής Πληροφοριών και Ασφάλειας, που εντόπισε λάθη στους χειρισμούς της κυβέρνησης, αλλά κατέληξε ότι δεν υπήρξε προσπάθεια παραπλάνησης. Βλ. *Iraqi Weapons of Mass Destruction – Intelligence and Assessments*, Intelligence and Security Committee, 9-9-03.

¹⁶⁹ *The Times*, 14-6-03.

Βλέποντας και τη δική του αξιοπιστία να διακυβεύεται, το BBC απέρριψε διακριτική πρόταση της Downing Street για συμβιβασμό¹⁷⁰ και διέρρευσε στον Τύπο ότι, πριν από τη μετάδοση του αρχικού ρεπορτάζ του Gilligan, ο αρχηγός της MI6 Richard Dearlove είχε ενημερώσει σε μυστική σύσκεψη ανώτατα στελέχη του BBC για τα όπλα μαζικής καταστροφής της Βαγδάτης και είχε μάλιστα δηλώσει πως η Συρία και το Ιράν αποτελούσαν μεγαλύτερη απειλή για την παγκόσμια ασφάλεια, απ' ό,τι το Ιράκ¹⁷¹. Στο μεταξύ, οι αποκαλύψεις του Joseph Wilson που συγκλόνισαν την Ουάσινγκτον, έφτασαν και στο Λονδίνο: “Οι Βρετανοί αξιωματούχοι γνώριζαν ότι το Ιράκ δεν είχε προμηθευτεί κρυφά ουράνιο από την Αφρική, επτά μήνες προτού αυτός ο ισχυρισμός περιληφθεί στο ντοσιέ του Σεπτεμβρίου της Downing Street.”¹⁷²

Ο Τύπος, συνεχίζοντας το μπαράζ των αποκαλύψεων που εκθέτουν ανεπανόρθωτα την κυβέρνηση Blair, γράφει ότι, εκτός από την ανακριβή αναφορά στα “45 λεπτά”, το ντοσιέ του Σεπτεμβρίου ήταν και αυτό συγκέρασμα πληροφοριών που ήταν ευρέως διαθέσιμες στο Διαδίκτυο, μεταξύ των οποίων και χάρτες που έδειχναν ότι οι βρετανικές βάσεις στην Κύπρο ήταν εντός της ακτίνας δράσης των ιρακινών πυραύλων¹⁷³. Η πρώην επικεφαλής των μυστικών υπηρεσιών της Βρετανίας έκανε λόγο για πρόβλημα αξιοπιστίας της κυβέρνησης¹⁷⁴, ο επικεφαλής των επιθεωρητών όπλων του ΟΗΕ Hans Blix παρενέβη και πάλι επικρίνοντας τον Blair για τα “45 λεπτά”¹⁷⁵, και δύο στους τρεις Βρετανούς θεωρούσαν πως ο Tony Blair τούς εξαπάτησε, για να εμπλέξει τη χώρα τους στον πόλεμο¹⁷⁶.

Από την πρώτη στιγμή, η MI5 ανέλυε ένα προς ένα τα ρεπορτάζ στις βρετανικές εφημερίδες, για να εντοπίσει στοιχεία που θα οδηγούσαν στην αποκάλυψη της ταυτότητας του αξιωματούχου που διέρρευσε τις αρχικές πληρο-

¹⁷⁰ *The Guardian*, 21-7-03.

¹⁷¹ *The Observer*, 6-7-03. Παρά τη σθεναρή του στάση στη διαμάχη με την κυβέρνηση, το BBC υποστήριξε τον πόλεμο στο Ιράκ, με τα δελτία ειδήσεων και τα επικαιρικά προγράμματα. Βλ. την επιστημονική μελέτη που δημοσιεύτηκε για το θέμα, *The Guardian*, 4-7-03.

¹⁷² *The Guardian*, 7-7-03.

¹⁷³ *The Independent*, 12-7-03.

¹⁷⁴ Βλ. συνέντευξη της Pauline Neville-Jones, πρώην επικεφαλής της Joint Intelligence Committee, στην εφημερίδα *Independent*, 6-7-03.

¹⁷⁵ *The Independent on Sunday* και *BBC News*, 13-7-03. Αργότερα ο Blix έγινε πιο σαφής και κατηγορήσε τη βρετανική κυβέρνηση για απάτη. Βλ. *BBC News*, 18-9-03 και *Le Monde*, 7-10-03.

¹⁷⁶ *The Mirror*, 14-7-03.

φορίες στο BBC¹⁷⁷. Βλέποντας ωστόσο τις δραματικές συνέπειες της συνομιλίας του με τον Gilligan, ο δόκτωρ Kelly ενημέρωσε στο μεταξύ τους ανωτέρους του ότι είχε μιλήσει με ορισμένους δημοσιογράφους. Σε μια προσπάθεια να βγει από τη δύσκολη θέση, στις 9 Ιουλίου η κυβέρνηση, με εισήγηση του Campbell¹⁷⁸, αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τον Kelly ως αποδιοπομπαίο τράγο και διέρρευσε στον Τύπο το όνομά του¹⁷⁹, αποκαλύπτοντας έτσι την πηγή των πληροφοριών του BBC¹⁸⁰.

Έχοντας τώρα στραμμένα πάνω του τα φώτα της δημοσιότητας, ο Kelly καλείται από τη Βουλή των Κοινοτήτων να καταθέσει στις 15 Ιουλίου ενώπιον της Επιτροπής Εξωτερικών και την επομένη ενώπιον της Επιτροπής Πληροφοριών και Ασφάλειας¹⁸¹. Μια μέρα μετά, μη μπορώντας να αντέξει την ψυχολογική πίεση, αποφασίζει να θέσει τέρμα στη ζωή του. Η νεκροψία έδειξε ότι αιτία θανάτου ήταν αιμορραγία από πληγή στον καρπό του αριστερού του χεριού¹⁸². Στις 20 Ιουλίου 2003 το BBC παραδέχτηκε επισήμως ότι η πηγή των επίμαχων ρεπορτάζ του ήταν ο David Kelly. Την ίδια ώρα, σε κοινή συνέντευξη Τύπου με τον Ιάπωνα ομόλογό του, στη διάρκεια περιοδείας στην Ασία, ο Tony Blair αναγκάστηκε να αποχωρήσει, όταν ένας δημοσιογράφος τον ρώτησε: “Έχετε αίμα στα χέρια σας, κύριε πρωθυπουργέ. Προτίθεστε να παραιτηθείτε;”¹⁸³

Η κατά τα φαινόμενα αυτοκτονία συγκλόνισε τη βρετανική κοινή γνώμη. Η αντιπολίτευση¹⁸⁴ και ορισμένα ανώτατα στελέχη των Εργατικών¹⁸⁵ έθεσαν ζήτημα παραιτήσεων και τελικά ο Alastair Campbell ανακοίνωσε ότι αποχω-

¹⁷⁷ *BBC News*, 30-8-03.

¹⁷⁸ *BBC News*, 20-8-03.

¹⁷⁹ Για την τεχνική που ακολουθήθηκε για τη διαρροή, βλ. *The Guardian*, 21-7-03.

¹⁸⁰ Αργότερα αποκαλύφτηκε ότι στη σύσκεψη που αποφάσισε διαρροή του ονόματος του Kelly, προήδρευε ο ίδιος ο Tony Blair. Βλ. *BBC News*, 13-10-03.

¹⁸¹ Βλ. το αρχείο ειδήσεων του BBC (<http://news.bbc.co.uk>).

¹⁸² *BBC News*, 19-7-03. Έξι μήνες πριν από την τραγική κατάληξη, ο δόκτωρ Kelly είχε προβλέψει το θάνατό του. Μιλώντας με Βρετανό διπλωμάτη στη Γενεύη, είχε πει πως, αν οι ΗΠΑ και η Βρετανία εισβάλουν στο Ιράκ, “μάλλον θα με βρουν νεκρό στο δάσος”. Βλ. *The Guardian*, 22-8-03. Ωστόσο, Ρώσος επιστήμονας που είχε συνεργαστεί μαζί του στο Ιράκ, δήλωσε πως δεν πίστευε ότι ο David Kelly αυτοκτόνησε. Βλ. *The Moscow Times*, 3-8-03.

¹⁸³ *Πολίτης*, 21-7-03.

¹⁸⁴ *BBC News*, 24-9-03.

¹⁸⁵ *BBC News*, 20-7-03. Ο πρώην ΥΠΕΞ της Βρετανίας Robin Cook δήλωσε ξεκάθαρα ότι ο Tony Blair γνώριζε πολύ καλά πως το Ιράκ δεν διέθετε όπλα μαζικής καταστροφής έτοιμα για χρήση σε 45 λεπτά. Βλ. *The Sunday Times*, 5-10-03.

ρεί¹⁸⁶. Ο Blair διέταξε ανεξάρτητη δικαστική έρευνα για τις συνθήκες που οδήγησαν στο θάνατο του David Kelly, στο πλαίσιο της οποίας κλήθηκαν δεκάδες μάρτυρες, μεταξύ των οποίων ο ίδιος ο πρωθυπουργός, ανώτατοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι, και ο πρόεδρος και ο γενικός διευθυντής του BBC. Ο αρχηγός της MI6, ακολουθώντας το πρόσφατο παράδειγμα του Αμερικανού ομολόγου του της CIA, επέλεξε να αποφύγει τις περιπλοκές. Χαρακτήρισε αξιόπιστη την αναφορά στα “45 λεπτά”¹⁸⁷ και αποφάσισε να αφυπηρετήσει πρόωρα¹⁸⁸.

Στην έρευνα, που έγινε γνωστή ως Hutton Inquiry, διαπιστώθηκαν σκοπιμότητες της κυβέρνησης και λάθη του BBC, και αποκαλύφθηκαν βήμα προς βήμα οι χειρισμοί τους, μέσα από δέκα χιλιάδες έγγραφα που κατατέθηκαν από το Υπουργικό Συμβούλιο, το υπουργείο Άμυνας, το BBC, την Επιτροπή Εξωτερικών της Βουλής των Κοινοτήτων και από εφημερίδες. Πολλά ήταν απόρρητα και υπό κανονικές συνθήκες το περιεχόμενό τους θα γινόταν γνωστό τριάντα χρόνια μετά. Τώρα έχουν δημοσιευτεί στο Διαδίκτυο¹⁸⁹ και μπορεί να τα μελετήσει ο καθένας, μαζί με τις μαρτυρίες όσων κλήθηκαν να καταθέσουν.

Αυτό ήταν και το μεγαλύτερο επίτευγμα της έρευνας: ανεξαρτήτως του τελικού πορίσματος¹⁹⁰, που ήταν απροσδόκητα αθωωτικό για τον Blair¹⁹¹ και την κυβέρνησή του και ιδιαίτερα επικριτικό για το BBC¹⁹², δόθηκε στους Βρετα-

¹⁸⁶ *BBC News*, 30-8-03.

¹⁸⁷ *BBC News*, 15-9-03. Ιρακινός συνταγματάρχης ισχυρίστηκε αργότερα ότι τις πληροφορίες για τα “45 λεπτά” έδωσε ο ίδιος. Βλ. *The Sunday Telegraph* και *BBC News*, 7-12-03.

¹⁸⁸ *The Observer* και *BBC News*, 3-8-03.

¹⁸⁹ Βλ. την επίσημη ιστοσελίδα της έρευνας, www.the-hutton-inquiry.org.uk.

¹⁹⁰ *Report of the Inquiry into the Circumstances Surrounding the Death of Dr David Kelly C.M.G. by Lord Hutton*, 28-1-04.

¹⁹¹ Ο οποίος, στο χριστουγεννιάτικο μήνυμά του προς τα βρετανικά στρατεύματα, ισχυρίστηκε ότι ανακαλύφθηκαν στο Ιράκ μυστικά εργαστήρια όπλων μαζικής καταστροφής, για να τον διαψεύσει ωστόσο λίγο αργότερα ο ανώτατος αξιωματούχος των ΗΠΑ στη Βαγδάτη Paul Bremer. Βλ. *The Observer*, 28-12-03.

¹⁹² Αμέσως παραιτήθηκε ο πρόεδρος και ο γενικός διευθυντής του BBC και δυο μέρες μετά ο Gilligan. Ωστόσο, μεγάλη μερίδα του βρετανικού Τύπου χαρακτήρισε το πόρισμα μονόπλευρο, γιατί δεν κατένειμε εκατέρωθεν ευθύνες και αγνόησε σημαντικά στοιχεία επιβαρυντικά για την κυβέρνηση. Η αντιπολίτευση ζήτησε να γίνει νέα έρευνα, ενώ δημοσκοπήσεις έδειξαν πως, ακόμα και μετά τη δημοσίευση του πορίσματος, μόλις ένας στους τέσσερις Βρετανούς πίστευε ότι ο Blair είπε την αλήθεια. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Scott Ritter, πρώην επικεφαλής των επιθεωρητών όπλων του ΟΗΕ στο Ιράκ, “Επικεντρώνοντας την έρευνά του μόνο σε μια είδηση που μετέδωσε το BBC, ο Hutton δημιούργησε ένα πολιτικό προπέτασμα καπνού, πίσω από το οποίο ο Blair επιχειρεί να στρέψει την προσοχή της βρετανικής κοινής γνώμης μακριά από τη σκληρή πραγματικότητα, ότι δηλαδή η κυβέρνησή του μπήκε στον πόλεμο βασι-

νούς πολίτες, με ταχεία¹⁹³ και διάφανη¹⁹⁴ διαδικασία, η δυνατότητα να δουν για πρώτη φορά με λεπτομέρεια τον πραγματικό τρόπο λειτουργίας δύο θεμελιωδών θεσμών της χώρας τους, της κυβέρνησης και του BBC. Η Downing Street έμαθε ότι η πολιτική σχοινοβασία είναι επικίνδυνη, ιδίως χωρίς την υποστήριξη των ΥΠ. Οι ΥΠ συνειδητοποίησαν ότι, άνκαι παρασκη-νιακός, ο ρόλος τους σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι κατεξοχήν πολιτι-κός. Τα ΜΜΕ αξιοποίησαν τη διαμάχη ως ανεξάντλητη πηγή ειδήσεων στους συνήθως κενούς γεγονότων μήνες των θερινών διακοπών. Κυρίως όμως απέδειξαν ότι πραγματική αποστολή του Τύπου δεν είναι να νομιμοποιεί τη βούληση της εξουσίας και να ακολουθεί τα γεγονότα, αλλά να διερευνά, να αποκαλύπτει και να ασκεί κριτική, έστω λανθασμένη μερικές φορές, αλλά πάντως ειλικρινή, προς αναζήτηση της αλήθειας¹⁹⁵.

Επίμετρο: δυο λόγια για την ΚΥΠ

Η βασικότερη ομοιότητα ΜΜΕ και ΥΠ είναι ταυτόχρονα και η κυριότερη δια-φορά τους: έχουν απώτερο στόχο την αναζήτηση της αλήθειας, οι δημοσιο-γράφοι όμως την εκθέτουν στο φως της δημοσιότητας, ενώ οι μυστικές υπηρεσίες τη διαφυλάττουν στο σκοτάδι¹⁹⁶. Ωστόσο, ο εκ φύσεως μυστικός

σμένη σε αβάσιμους ισχυρισμούς που ακόμα δεν έχουν υποστηριχτεί έστω από ένα αποδει-κτικό γεγονός. Ο Λόρδος Hutton βρισκόταν σε θέση να ξεσκεπάσει αυτή την πραγματικότητα – αλλά δεν το επέλεξε. Γι' αυτό επαφίεται στο κοινό να εξετάσει προσεκτικά το πόρισμά του, αναζητώντας όχι αυτά που περιέχει, αλλά αυτά που λείπουν.” Βλ. *The Guardian*, 30-1-04. Η κρι-τική του πορίσματος, οι συνέπειές του και τα ερωτήματα που άφησε αναπάντητα θα μπορού-σαν να αποτελέσουν αντικείμενο άλλης, αυτοτελούς μελέτης. Βλ. ενδεικτικά *BBC News*, What the Hutton report didn't say, 28-1-04, *Financial Times*, Hutton's conclusions leave many questions, 29-1-04, *The Independent*, Mr Blair's triumphalism is mistaken: this unbalanced report does not vindicate his decision to go to war, 29-1-04, *The Guardian*, If it went to the West End they'd call it Whitewash, 29-1-04, *Viennese shrink to fit*, 31-1-04, *The Observer*, It's War, και BBC dossier reveals fury at Hutton “flaws”, 1-2-04. Διαφωτιστικό για την υπόθεση Kelly είναι το ντοκιμαντέρ Panorama: A Fight to the Death, που μετέδωσε το BBC1 στις 21-1-04.

¹⁹³ Η έρευνα ολοκληρώθηκε σε 22 εργάσιμες ημέρες.

¹⁹⁴ Έρευνα διατάχθηκε ταυτόχρονα και στην Αυστραλία, όταν υψηλόβαθμος αξιωματούχος των μυστικών υπηρεσιών υποστήριξε ότι ο πρωθυπουργός John Howard παρουσίασε στην κοινή γνώμη διαστρεβλωμένες πληροφορίες, για να αποστείλει στο Ιράκ δύο χιλιάδες στρα-τιώτες, στο πλευρό των ΗΠΑ. Μέρος της έρευνας διεξήχθη κεκλεισμένων των θυρών, γεγονός που έπληξε την αξιοπιστία της. Βλ. *BBC News*, 22-8-03. Παρόμοιες κατηγορίες διατυπώθηκαν και εναντίον του πρωθυπουργού της Ισπανίας. Βλ. *Πολίτης*, 12-8-03.

¹⁹⁵ Άνκαι συμβαίνει περισσότερο στη θεωρία παρά στην πράξη. Βλ. πχ τις εκθέσεις των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα για την ελευθερία του Τύπου διεθνώς, www.rsf.org.

¹⁹⁶ Όπως επισημαίνει ο πρώην διευθυντής προγραμμάτων συλλογής πληροφοριών του Συμ-βουλίου Ασφαλείας των ΗΠΑ, η σχέση μεταξύ των ΜΜΕ και των ΥΠ συνεχώς μεταλλάσσεται, και κάθε πλευρά υιοθετεί χαρακτηριστικά της άλλης. Υπό την πίεση του ανταγωνισμού των

τρόπος λειτουργίας των ΥΠ δεν σημαίνει ότι μπορούν να είναι ανεξέλεγκτες. Ενώ το απόρρητο είναι επιβεβλημένο για την επιχειρησιακή τους δράση, το πέπλο μυστηρίου που τις περιβάλλει μπορεί να ανοίξει το δρόμο προς την αυθαιρεσία¹⁹⁷ και την καταπάτηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σε αυτές τις περιπτώσεις, ο ελεγκτικός ρόλος των ΜΜΕ είναι ζωτικής σημασίας, ιδίως όπου δεν υπάρχει ολοκληρωμένο νομικό και θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ΥΠ. Η μυστική υπηρεσία (Secret Service) της γειτονικής Μάλτας παρουσιάζει πολλά κοινά με την Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών της Κύπρου: και οι δύο υπάγονται διοικητικά στην αστυνομία, στελεχώνονται από αστυνομικούς και μικρό αριθμό επιστημονικών και άλλων συνεργατών, και βρίσκονται στο κρίσιμο στάδιο οργανωτικών και λειτουργικών μεταρρυθμίσεων.

Άνκαι η μυστική υπηρεσία της Μάλτας ιδρύθηκε μόλις το 1996, με νομικό πλαίσιο βασισμένο στο βρετανικό πρότυπο της MI5, σύντομα φάνηκε η βασική της αδυναμία: λειτουργούσε περισσότερο ως μυστική αστυνομία, παρά ως ανεξάρτητη ΥΠ. Τα ΜΜΕ, έχοντας βάσιμες πληροφορίες για παρακολουθήσεις πολιτικών, δημοσιογράφων και δικαστών, ανέλαβαν να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη και να πείσουν το κοινοβούλιο να επανεξετάσει τους στόχους, τις αρμοδιότητες, το πλαίσιο λειτουργίας και το σύστημα ελέγχου της δράσης της¹⁹⁸.

ειδήσεων, τα ΜΜΕ μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις πηγές τους με περισσότερη επιφυλακτικότητα και να διασταυρώνουν τις πληροφορίες τους μεθοδικά, όπως οι ΥΠ. Αλλά και οι ΥΠ αρχίζουν να μοιράζονται τις πληροφορίες τους συνεργαζόμενες στενά, όπως οι δημοσιογράφοι και οι αρχισυντάκτες. Βλ. Philip Bobbitt, *Spooks and spin doctors*, The Guardian, 2-7-03. Στη Βρετανία είναι πολύ διαδεδομένη η πρακτική των ΥΠ να στέλλουν σε μυστικές αποστολές κατασκόπους που υποδύονται τους δημοσιογράφους, ή να στρατολογούν δημοσιογράφους ως κατασκόπους. Βλ. λεπτομερώς David Leigh, *Britain's security services and journalists: the secret story*, British Journalism Review, Vol. 11, No. 2, 2000. Υψηλόβαθμο στέλεχος της MI6 διαπιστώνει ότι "Οι δημοσιογράφοι κανονικά δεν μπορούν να γίνουν καλοί πράκτορες, γιατί έχουν την τάση να δημοσιεύουν ό,τι μάθουν, γεγονός που αχρηστεύει τις μυστικές πληροφορίες. Ορισμένοι όμως διατηρούν καλές σχέσεις με αξιωματούχους που λαμβάνουν αποφάσεις σε κρίσιμα ζητήματα, γεγονός που τους εξασφαλίζει πρόσβαση σε εμπιστευτικές πληροφορίες." Βλ. Tomlinson ό.π.

¹⁹⁷ Όπως επισημαίνεται, η κυβέρνηση και το κοινοβούλιο πρέπει να αντιμετωπίζουν με περισσότερη επιφυλακτικότητα τις υπηρεσίες ασφαλείας και τη μεθοδολογία τους, να μη δέχονται τις πληροφορίες τους αβασάνιστα και να τις χρησιμοποιούν με φειδώ. Βλ. Peter Hear, *The truth behind the MI6 façade*, The Guardian, 2-10-03.

¹⁹⁸ Στην προσπάθεια πρωτοστάτησε η εφημερίδα Malta Today, τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 2001. Βλ. το αρχείο της, www.maltatoday.com.mt.

Παρόμοιες προσπάθειες έγιναν από τον Τύπο και σε πρώην κομμουνιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, στο πλαίσιο του εκδημοκρατισμού και της διαδικασίας ένταξης στο NATO. Για να διασφαλίσει ότι οι μυστικές υπηρεσίες των υποψήφιων προς ένταξη χωρών μπορούν να διαφυλάξουν νατοϊκά μυστικά και να ανταποκριθούν στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, η Βορειοατλαντική Συμμαχία έθεσε ως προϋπόθεση το δημοκρατικό έλεγχο της δράσης τους, τις μεταρρυθμίσεις με βάση το Δυτικό μοντέλο οργάνωσης και λειτουργίας των ΥΠ, την αποκοπή όλων των δεσμών με τις μυστικές υπηρεσίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και την επαρκή χρηματοδότησή τους¹⁹⁹. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ρουμανίας, όπου η εφημερίδα Ziua συνέβαλε στην κάθαρση, δημοσιεύοντας κατάλογο με τα ονόματα και τις δραστηριότητες δεκάδων πρακτόρων των μυστικών υπηρεσιών της χώρας, οι οποίοι δρούσαν και στο παρελθόν, στη διαβόητη Securitate²⁰⁰.

Είναι κοινό μυστικό πια στην Κύπρο ότι η ΚΥΠ χρειάζεται ριζική αναδιοργάνωση, με κύριο στόχο τη διοικητική και λειτουργική αυτονομία και την αξιοκρατική στελέχωση. Οι πληροφορίες συλλέγονται, αλλά συσσωρεύονται στα γραφεία, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα έγκαιρης αξιολόγησης και αξιοποίησης, λόγω έλλειψης αναλυτών και επιστημονικού προσωπικού²⁰¹. Κρατικός αξιωματούχος που αυτοχαρακτηρίστηκε ως “ο μεγαλύτερος, μετά την Εθνική Φρουρά, πελάτης – καταναλωτής των πληροφοριών της ΚΥΠ” επεσήμανε ότι είναι θαύμα πώς η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών καταφέρνει να επιτελεί το έργο της υπό τις παρούσες συνθήκες εξάρτησης από την αστυνομία και ανεπαρκούς στελέχωσης²⁰².

Το αίτημα για αυτονομία έχει ωριμάσει από καιρό μεταξύ ανώτερων στελεχών της ΚΥΠ. Η προώθησή του αποτελεί οπωσδήποτε αδήριτη ανάγκη, δεν είναι όμως πανάκεια. Πρέπει να συνδυαστεί με συνολική επανεκτίμηση του ρόλου της ΚΥΠ²⁰³ στις νέες συνθήκες της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, της συνεργασίας με το NATO, της τεχνολογικής επανάστασης²⁰⁴ και της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων. Η αξιοκρατία, αν είναι επιθυμητή

199 Βλ. *Jane's Intelligence Digest*, 3-9-03 και 8-10-03.

200 Βλ. *FBIS*, Romanian Daily Publishes List of Securitate Agents Working in Intelligence, FBIS-EEU-2002-0405. Δύο από τους πράκτορες δραστηριοποιούνταν και στην Κύπρο.

201 Οι επισημάνσεις ανήκουν σε ανώτατο αξιωματούχο της ΚΥΠ.

202 Συνομιλία 20-6-02.

203 Το Κυπριακό και η τουρκική κατοχή παραμένουν το βασικό πλαίσιο λειτουργίας της, απορροφώντας τους περιορισμένους της πόρους, εις βάρος άλλων τομέων.

204 Η πρόσφατη μηχανογράφηση του αρχείου της ΚΥΠ είναι μόνο το πρώτο βήμα.

στα υπόλοιπα τμήματα της δημόσιας υπηρεσίας, στην ΚΥΠ είναι επιβεβλημένη. Είναι σύνηθες φαινόμενο, αστυνομικοί που εκτελούν καθήκοντα ως οδηγοί υπουργών και άλλων κυβερνητικών αξιωματούχων, να μετατάσσονται στη συνέχεια στην ΚΥΠ.

Η μυστικοπάθεια της ΚΥΠ δυσχεραίνει την επίλυση των προβλημάτων της. Οι εκάστοτε κυβερνώντες ενδέχεται να μην επιθυμούν ανεξαρτησία της Υπηρεσίας, για να εξυπηρετούν τα πολιτικά τους συμφέροντα. Πολλές φορές έχει καταγγελθεί ότι η ΚΥΠ παρενέβη υπέρ συγκεκριμένων υποψηφίων προέδρων, στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου²⁰⁵. Το έδαφος είναι πρόσφορο για δημοσιογραφική έρευνα και παρέμβαση των ΜΜΕ, με στόχο την προώθηση του δημόσιου διαλόγου για αναδιοργάνωση της ΚΥΠ, όπως συνέβη στη Μάλτα και σε πολλά κράτη της Ευρώπης για τις δικές τους ΥΠ²⁰⁶. Η ανάδειξη της Πληροφορίας²⁰⁷ ως προϋπόθεσης για την επιτυχία στο σύγχρονο ανταγωνιστικό περιβάλλον καθιστά την ανάγκη αναμόρφωσης της ΚΥΠ επείγουσα και επιτακτική²⁰⁸. Το γεγονός ότι η Κύπρος είναι μικρή χώρα, αντί να αποτελεί τη μόνιμη δικαιολογία για τα λάθη, τις παραλείψεις και την αδράνεια της πολιτικής μας, πρέπει αντίθετα να αποτελέσει κίνητρο για να κάνουμε όσο περισσότερα μπορούμε, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

²⁰⁵ Οι καταγγελίες, άγκαι βάσιμες, όπως παραδέχτηκε στο γράφοντα ανώτατο στέλεχος της ΚΥΠ, ουδέποτε έτυχαν ενδελεχούς έρευνας.

²⁰⁶ Όπως στην Ελλάδα για την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (www.nis.gr). Βλ. ενδεικτικά *Η Καθημερινή*, 21-9-02 και *Τα Νέα*, 26-10-02.

²⁰⁷ Το 2003 το σύνολο όλων των πληροφοριών παγκοσμίως διπλασιάστηκε, σε σχέση με το 1999. Κάθε χρόνο ο όγκος των πληροφοριών αυξάνεται κατά 30 τοις εκατό, ρυθμός αύξησης που αντιστοιχεί ετησίως με 800 megabytes ανά κάθε άνθρωπο του πλανήτη. Βλ. την εξαιρετική έρευνα των Peter Lyman and Hal R. Varian, *How Much Information, 2003*, School of Information Management and Systems, University of California at Berkeley, 2003.

²⁰⁸ Είναι ενδιαφέρον να επιστημονούμε τις ομοιότητες ΚΥΠ και ΠΙΚ: ιδρύθηκαν από τους Βρετανούς αποικιοκράτες, λειτούργησαν αποδοτικά για κάποιο διάστημα, αλλά απέτυχαν να προσαρμοστούν στις διεθνείς εξελίξεις και αντιμετωπίζουν κρίση. Ό,τι λέχθηκε πιο πάνω για το ΠΙΚ ισχύει, *mutatis mutandis*, και για την ΚΥΠ.